

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bering Liisberg.
Agent Holck
De Fattiges Tolk.
2. Udg. 1908.

Agent Holck De ffattiges Tolk.

Af

Bering Lfisberg.

—
Anden Udgave.
—

Kraks Vejvisers Forlag.

1908.

Agent Holck De Sattiges Tolk.

Af

Bering Siisberg.

Anden Udgave.

Kraks Vejvisers forlag

1908

Jo mere vi Huset kan finde møbleret,
jo sværere er det i Mørke at gaa.
Jo mere vi har os med Verden meleret
jo mere vi finde at støde os paa.
Hans Holdt.

O. C. Olsen & Co. Kbhvn.

Dette lille Arbejdes Fremkomst skyldes nærmest den Omstændighed, at Hans Holcks Portræt er kommet for Dagen.

I Efteraaret 1906 forærede Hr. Jacob Hegel Vejviserens Udgiver et oliemalet Portræt. Det forestiller en Mand i Dragt fra Slutningen af 1700 Tallet. Han er iført brun Frakke med sort Vest, Knipplingsmansjet for højre Ærme og do. Halsklud. Han bærer Haaret i Bukler ved Ørene og stikker højre Haand ind paa Brystet. Portrættet er ikke signeret, men paa Bagsiden er der med en senere Haand skrevet *Agent Hans Holck*.

Vejviserens Udgiver var, som let vil forstaaes, stærkt interesseret i Spørgsmaalet, om man turde stole paa denne Betegnelse og antage, at Portrættet virkelig forestillede Vejviserens Stifter. Men ud over Dragten var der for almindelige Øjne intet, der kunde benyttes som Bevis for eller imod Paaskriftens Rigtighed og Portrættets Identitet.

For almindelige Øjne vel at mærke. Men et sært Skæbnens Spil har villet, at den nuværende Udgiver af Københavns Vejviser, som Billedet tilfældigvis falder i Hænderne paa, har faaet sin Uddannelse som Læge. Og som saadan gør han en skønne Dag den Opdagelse, at Portrættet, som han har for sig, viser ret udtalte Tegn paa, at Manden var apoplektisk. Tilkaldte Læger mente ligeledes at kunne stille Diagnosen Apopleksi med Lamhed af venstre Side af Ansigtet.

Og dermed turde der være vundet stor Sandsynlighed for, at Paaskriften er rigtig, og at Portrættet virkelig forestiller Hans Holck, der i April 1779 blev ramt af et Slag.

AGENT HANS HOLCK

1726—1783

En Nat i det Herrens Aar 1740 blev Borgerne i den lille By Slagelse pludselig revet ud af deres sødeste Søvn. Klokkerne klemte og Vægterne raabte, og de, der havde naaet atfaae Øjnene lukket op, saae Skæret af Ildens rødgule Flammer lyse ind i Stuen til sig. Ingen behøvede at spørge, hvor Ilden var, ti den mældte sig af sig selv. Den sprang fra Hus til Hus i den Del af Byen, der laa Nord for St. Mikkels Kirke, fra Gaard til Gaard. Den var, inden man ret havde kunnet besinde sig, saa nær, at man maatte rappe sig, om man ikke vilde gøre alt for nært Bekendtskab med dens spillende, graadige Tunger.

Blandt dem, der nøgne maatte flygte og kun med største Fare reddede Livet, var der en ung Knøs fra Nyborg ved Navn Hans Holck. Han var saa vidt man kan skønne af senere Optegnelser, sat i Handelslære her og saae nu den Købmandsgaard, han tjente i, gaa op i Luer tilligemed den halve By.

Hvorledet det gik til, at Peter Nielsen Dyrhauge i Nyborg og hans Kone, Margrete Bolt, — der syv Aar i Træk havde skænket sin Mand en Søn — fandt paa, at sætte deres syvende og sidste Dreng, Hans, i Lære just i Slagelse, kan ikke oplyses. Hvad der bevægede ham selv, efter i 1747 at have staaet sin Læretid ud som Købmandsdreng, til at tage Plads i Flensborg, ligger derimod lige for. Flensborg var en stor Handelsby, den næststørste i Landet, og de Flensborger Købmænd havde fra gammel Tid Ry for Driftighed og Dygtighed.

Hvorledes det endvidere gik til, at Peter Nielsen Dyrhauges Søn optræder under Navnet Holck, kan heller ikke siges med Bestemthed. Men man tør vel vove den Slutning, at Peter Nielsen i sine yngre Dage havde tjent paa den nærliggende, adelige Hovedgaard, Holckenhavn, og siden har opkaldt en af sine Sønner efter sit gamle Herskab. Det vilde i alt Fald ikke være første Gang at et

adeligt eller fornemt Navn paa den Maade er bleven overført i Borger-skabet.

Det var ikke af Tilbøjelighed, at den fjortenaarige Hans Holck, — han var født d. 12. Marts 1726 — var traadt i Handelslære. Han havde fra ganske lille haft Lyst til Bogen, og det havde været hans brændende Ønske at komme i hans Fødebys Latinskole og læse til Præst. Men det var der ikke Midler til i Hjemmet, og Hans Holck maatte bestemme sig for en anden Levevej. Naar det siden i hans Levnetsbeskrivelse hedder, „at han overgav sig ganske til den Højestes Førelse, og lod sit Kald til sit Livs Opholdelse ved en Næringsvejs Valg ganske og alene bestemmes af ham, som regerer alle Ting“, fristes man efter Udtrykkene til at tro, at Hans Holck har brugt den gamle Maade, at slaa op i Bibelen eiler at trække Lod, for at se, hvad der i den foreliggende Sag var Himmelens Villie.

Men selv om han som Købmandsdreng havde maattet slaa enhver Tanke om den studerende Vej ud af Hovedet, mistede han dog ikke sine aandelige Interesser. Fynboerne har fra gammel Tid Ord for at være særlig livlige og vakte, og Hans Holck dannede ingen Undtagelse i saa Henseende. Han blev i Flensborg draget ind i de Strømninger, der var oppe i Tiden og mindedes senere med Taknemmelighed „den aandelige Tilvækst“, han dær havde faaet.

Af hvad Art denne aandelige Tilvækst var, er ikke vanskeligt at paapege.

Den første Halvdel af det 18. Aarhundrede var i aandelig Henseende en død Periode. Kun paa det religiøse Omraade herskede der Liv, takket være Pietisternes Rejsning mod den stive og kolde lutherske Rettroenhed og deres Higen efter større Inderlighed og Varme i Troslivet. Universitetet i Halle var, særlig ved August Hermann Franckes Virksomhed, blevet Pietismens Arnested, og herfra bragte teologiske Studerende og andre den ud i vide Krese.

Fra det danske Rige var det særlig Sønderjyderne, der søgte til Universitetet i Halle, — vi behøver blot at nævne den senere Vaisenhuspræst i København Enevold Ewald — og i sønderjydske Købstæder vakttes der tidligt et stærkt religiøst Liv. Vi ser saaledes, at der her hjemme ligesom andetsteds, hvor Pietismen var naaet hen, blev holdt private Forsamlinger „til Opbyggelse i Christendommen“. Den unge, fynske Købmandskarl følte sig stærkt grebet heraf og var en ivrig Deltager ved disse Møder; den „aandelige Tilvækst“ han fik i Flensborg kan med andre Ord betegnes som en stærk religiøs

Udvikling. Om mulig hans Redning fra en stor Fare, som han efter sine egne Ord var stedet i d. 6. September 1748, har haft nogen særlig Betydning for ham i religiøs Henseende, kan ikke afgøres, men usandsynligt er det vel ikke.

I 1750 drager Hans Holck til Hovedstaden. Hvor han finder Beskæftigelse er ikke oplyst, — maaske i en eller anden Forretning paa Strøget. Men han har andet i Hovedet end Kramvarer, Vægt og Maal. Under de nye og større Forhold føler han sine Kræfter foldes ud, og en skønne Dag i 1751 slaar han ind paa den Vej, der skulde blive skæbnsvanger for hans Eftermæle, han blev Digter.

Det var ikke det gamle, holbergske København, der viste sig for den Flensborger Købmandskarl, da han vel var kommet gennem den lange, mørke Porthvælvning under Vestervold. Det København, som Holberg havde brugt som Skueplads for sine Komedier, var for en stor Del lagt i Aske ved den store Brand 1728, og man skulde langt ned paa Amagertorv, før man stødte paa Resterne af det. Midt for Vesterport, hvor før det gamle, krumme og snævre St. Klemensstræde havde mundet ud, aabnede sig den brede, nye Frederiksberggade. Raadhuset, som den unge Studenstrup fik i Pant af den Skælm Skyldenborg, laa der nok endnu, men bygget op igen i en ny Skikkelse. Om Hans Holck har kendt noget til Studenstrups Fataliteter turde være et stort Spørgsmaal, ti Pietisterne havde ikke noget til overs for Komediespil, og han har næppe for den 11. Junis Skyld skænket Raadhuset synderlig Opmærksomhed. Med langt større Interesse har han kigget ned til Vajsenhuset nede paa Nytorv, hvor nu Domhuset ligger. Den høje Stentrappe nærmest ved Frederiksberggadens Hjørne førte op til Vajsenbuspræsten Enevold Ewalds og til Vajsenhusapotekeren Christopher Günthers Boliger. Og af dem kendte han sikkert den første udmærket godt af Navn som en af de mest fremragende Mænd inden for den Trosretning, han selv havde sluttet sig til. Maaske har han set en lyshaaret Dreng, Præstens syvaarige Søn, tumle sig i lystig Leg med de andre Drengene paa Stentrappen eller nedenfor paa Torvet, mellem Stentrappen og Vandposten „De fire Søstre“ eller Skafottet. Og umuligt er det ikke, at Sieur Günther med dybe Buk og megen Ærbødighed har fulgt en lille Mand ud paa Trappen, en lille, mager Mand med Pudderparuk paa Hovedet, Hat under Armen og Stok i Haanden, som med gnavne Miner har skyndt sig bort fra Drengenes larmende Leg. Og hverken Hans Holck eller nogen anden har kunnet have nogen Anelse om, at det var to Stor-

mænd i dansk Aandsliv, Ludvig Holberg og Johannes Ewald, der her mødtes paa Vajsenhusets høje Stentrappe, medens Klokkeslagene fra Frue Kirkes Taarn lød rungende ud over Byen.

København var en farlig By at komme til for unge Mennesker. Og selv om Hans Holck ikke er gaaet til den Yderlighed som de fire

Amagertorv paa Holcks Tid.
Yderst tilhøjre ses en Del af Nr. 6,
den saakaldte Dyvekes Gaard;
dernæst følger Holcks Ejendom, Nr. 8.

pietistiske Studenter fra Aalborg, der lagde deres Parykker og Kaarder fra sig, ginge klædte som Pilgrimme med Stav i Haanden, lod deres Skæg vokse og skabte sig om til „Varulve“, har de fiffige Københavnerne dog sikkert snart kunnet se paa ham, at han var ny og ukendt i Staden. Vi tør dog vistnok, efter alt hvad vi kender til ham, tro, at han er sluppen vel til sit Hjem gennem det brogede Gadeliv med Oldfukser og Gammel Gunilder, Henriker og Perniller, Skyldenborgere og Dragedukker og alle de løse og letsindige Fugle, som ikke havde noget imod at plukke en skikkelig ung Mand fra Landet.

Niels Prah, der har skrevet Hans Holcks Biografi, fortæller nok, at han til sin Dødsdag aldrig var misfornøjet med, at han var bleven Handelsmand. Det er nu sikkert rigtigt nok, men Holck selv var ikke af den Mening. Mellem de syv Ting, som Holck opregner som modbydelige for sig — Tallet syv har en egen Betydning for ham, mener han, til syv Ting har han haft Lyst, syv Ting har været ham modbydelig, i syv Ting har han været heldig, i syv uheldig o. s. v. — nævner han som den syvende og sidste: „At drive Handel eller Commerce“. Og Prah anfører selv, at han, der i sine unge Dage havde vist saa stor Lyst til Bogen, endog i den modnere Alder havde i Sinde at ofre sig helt for Studeringer „for engang at blive Lærer i Kirken“. Præsten Nikolai Brorson, der fra 1738—1757 var Sognepræst til Nikolai Kirke i København, hvis gode Raad og Støtte han søgte i dette vanskelige Spørgsmaal, raadede ham imidlertid derfra. Men det har sikkert kostet Hans Holck nogen Kamp at opgive Tanken om at blive en Kirkens Mand.

Den Tanke at forlade Handelen og slaa ind paa Studeringerne er sandsynligvis kommet til Modenhed i de første Aar af Holcks Ophold i København. Og netop i denne Tid falder Tilblivelsen og Udgivelsen af de to Digte, som han selv kalder: mine første Poesier. De betegner disse første Aar i København — i Modsætning til hans senere i saa høj Grad praktiske Periode, — som de teologiske, for ikke at sige serafiske. Ti Hans Holck bevæger sig i de allerhøjeste Regioner. Efter gammel Skik har han angivet sig ved Forbogstaverne til sit Navn, men skjult i et eller flere Ord, her i Ordene Har Haft.

Det første Digt, der udkom 1751, bærer Titlen:

Den
 imellem
 Kiöbenhavn og Friderichsberg
 förende
 Samtale
 imellem
 TIMOTHEUS og LYDIA
 et Par fortrolige Venner
 om
 Den Ulykkelige og Lykkelige
 Magnet-Reyse,
 fremsat af den
 som
 med Timotheus og Lydia
 et fortroligt Venskab
 Har Haft
 KIÖBENHAVN
 trykt i de Berlingske Arvingers Bogtrykkeri ved
 Ludolp Henrich Lillie.

Den, som venter at finde noget Bidrag til Københavns eller Frederiksbergs Historie eller noget Tidsbillede i Timothei og Lydiae Samtale, vil blive skuffet. Med Undtagelse af enkelte Tilløb til Naturbilleder er det som Digtekunstens Frembringelser i Almindelighed under Christian VI. altsammen Gudelighed, en Hyrdescene mellem et Par Mennesker, der er lige ved at blive til Engle. Poesi er der intet af, og man sporer alt her den Skødesløshed i Tanken og i Formen, som senere undertiden skæmmede Holcks Vers, og som bragte Wessel til at bruge sin Svøbe, hvorved Hans Holck opnaede en langt mere varig Berømmelse, end ved sin store og fortjenstfulde Virksomhed.

Timothei Historie handler om Pyrrhus og Aleppo, Sønner af en af Grækenlands syv Vise, der tog sig for at rejse ud i Verden efter en Skat, som de — om de havde Held med sig — skulde føres til af en Magnet. Det vil være meget vidtløftigt og ret interesseløst at gøre yderligere Rede for den lykkelige og ulykkelige Magnetrejse. Og Forfatteren har selv i Titlen paa et nyt Digtværk, han fandt

det nødvendigt at lade udgaa Aaret efter som Forklaring paa det første, givet alle fornødne Oplysninger:

De Kloges
og
Daarliges Spejl
Udi
To Brødres kloge og daarlige Reyse
I Verden, igennem Verden og ind i Evigheden
Forestillet
som toe Sind-Billeder
paa
Fortabte og Salige Mennsker:
Der er en Forklaring
over
Den imellem
Kiøbenhavn og Friderichsberg
førte Samtale
om
Den Lykkelige og Ulykkelige
MAGNET-Reyse
Udgiven af den, der drages af den Himmelske Magnet
Hvis Reyse gaar til Zions Guld Bierg
Hvor Skatten søges hos GUD i hans ORD
Af Hans Holck
KIØBENHAVN
Trykt paa Authors Bekostning hos A. H. Godiche.

Titlen er i Præketone saa vel som bægge „Poesierne“. Og de er spækkede med mange Henvisninger til Biblen, hvorved Forfatteren faar Lejlighed til at lægge sin Bibelkundskab for Dagen, og til at sige Hernhutterne forskellige Ubehageligheder i Anledning af deres Fordrejelser af Grundteksten i Oversættelsen af det Nye Testamente. Men det er vel intet Under, om Holck paa den Tid udtrykker sig i Præketone. Han tænkte eller havde jo dog tænkt paa at blive Præst, og han søgte, som det synes, i sin Fritid meget sammen med Kirkens Mænd af den pietistiske Retning, vel særlig ved de mange gudelige Forsamlinger, som de holdt, snart hjemme i deres Boliger, snart i en af Kirkerne. Holck var en flittig Mand ved alle disse Gudstjenester, og hans Interesse for og Kærlighed til Kristendommen

har ikke været Mundsvejr. Om Søndagen var han baade til Højmesse og til Aftensang, om Mandagen først til Pastor Gieses, dernæst til Dr. Haubers Opbyggelsestimer; saa ofte han formaaede, mødte han til Pastor Leths Kollegium og stadig viste han sig ved de daglige Aftenbedetimer i Vaisenhuskirken. Endelig søgte han meget Præsten ved Nikolai Kirke, N. Brorson, Forfatter til den endnu brugte Salme: „Amen raaber hver en Tunge“.

Men nu sker der det mærkelige, at Hans Holcks Digterganger pludselig bliver sat paa Stald. Har Pastor Brorson maaske tilraadet ham at lægge det religiøse Digteri paa Hylden tillige med Tanken om Teologien? Eller ligger hans Tavshed i, at der gik baade for megen Tid og for mange Penge med til Digteriet? Ti kostede det Tid at skrive Digtene, saa kostede det Penge at trykke dem. Tilføjelsen paa Titelbladet „trykt paa Authors Bekostning“ viser, at den unge Købmandskarl selv maatte betale Omkostningerne. Og om de blev dækkede ved Salget, ja, det laa i det uviste. Det er da vistnok et Tegn paa, at Hans Holck var Forretningsmand nok til at have Blik for Tab og Vinding, naar han pludselig holdt inde med Digtervirksomheden. Ti Holck var Forretningsmand, hvor meget han end erklærer sig for en Hader af al „Commerce“, — en meget dygtig Forretningsmand endda, siden han i Løbet af nogle faa Aar kunde svinge sig op fra fattig Købmandskarl til Leder af en stor og anset Forretning, Medlem af Københavns Grossererstand, kgl. Agent og Ejer af et Par af Byens stateligste Gaarde. I over tyve Aar, til han i 1775 for første Gang i „Aftenposten“ spænder sin Pegasus for Journalistikkens Arbejdsvogn, er der ikke kommet nogen Digtning fra hans Haand. Da han i 1765 griber Pennen, er han midt inde i det praktiske Liv.

II.

HANS HOLCK, der i 1754 havde tjent tre Aar som Svend i København, havde nu mere end nogen Sinde Anledning til at tage baade Tid og Penge i Agt. Han tænkte paa at blive sin egen Mand, etablere sig og handle for egen Regning. Og samtidig agtede han at opgive den enlige Stand og tage sig en Kone.

Det sidste gik det glat nok med. Den 14. Oktober 1754 hjemførte han sin Brud, Bolette Thrane, men med Etableringen og Selvstændigheden gik det ikke saa glat. 1755 den 11. Juni — en uheldig Dag at vælge, skulde man synes, — møder han paa Raadstuen og sværger sin Borgerskabsed; men der maa være kommet en Mand i Vejen med en Slæde, ti først to Aar senere, den 22. Februar 1757, bliver hans Borgerbrev udstedt. Det giver ham Ret til at handle med ostindiske og kinesiske Varer. Han har sandsynligvis straks begyndt sin Virksomhed i Matrkl.-Nr. 222 i Grønnegade, Ejendommen mellem Gammel Mønt, Didrik Badskærs Gang og Grønnegade, ti her finder vi i Indkvarterings-Mandtalsternerne for 1760 „Tehandler Hans Holck“. Han ejede Halvparten af Huset, nemlig den Del, der laa paa Hjørnet af nævnte Gang. Den anden Halvdel tilhørte Hørkræmmer *Valentin Peder Falsen*; i Kælderen boede Skomager *Johan Bluteman*. Huset blev nedrevet, da Didrik Badskærs Gang fornylig blev nedlagt og Hein og Møller-Holst store Nybygning blev opført.

Om Holcks Virksomhed som Tehandler og om Forretningens Gang i Grønnegade veed vi intet ud over den korte Udtalelse, at „han viste sig som en ret virksom og stræbsom Handelsmand i det Smaa, saa han slog sig lykkelig og vel igennem“. Men han var for urolig en Sjæl, til at han kunde føle sig tilfreds ved en Virksomhed som denne. Efter et Par Aars Forløb ser vi ham da ogsaa optræde paa en ganske anden Bane, nemlig som Udgiver af Københavns

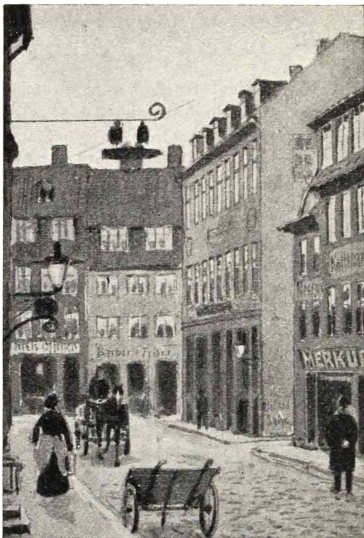
Adresse-Kontors Efterretninger eller Adresseavisen, som den hedder endnu den Dag i Dag.

Med alt Pietisteri og religiøst Sværmeri var Hans Holck ikke noget Hængehoved. Han havde megen Forretningssands og stor Virkelyst, „var hurtig i sine Beslutninger, sindrig“ — man kunde

tilføje: og udtømmelig — „i sine Opfindelser, ufortrøden i sine Anlæg og kæk i disses Udførelse“. Det skulde i Virkeligheden ogsaa være en Mand baade med Ideer, med Mod og med Ufortrødenhed, der skulde bringe noget ud af „Københavns Adressekontor“, som var kuldsejlet ikke mindre end tre Gange siden dets Oprettelse i 1706. Stiftelsen, Kammerjunker v. Osten, var for længe siden død, men hans Arvinger sad endnu inde med Retten til at drive Kontoret.

Da man jo imidlertid aldrig kunde vide, hvordan det vilde gaa, besluttede Hans Holck som en forstandig Mand ikke at lade sin gamle Tehandel gaa fra sig.

Tværtimod, han styrkede sig yderligere ved at slaa en Krambod sammen med den ostindiske Handel, og gik i Kompagni med Johan Andersen, som han uden Tvivl kendte fra sit Ophold i Flensborg. Johan Andersen fra Flensborg havde 10. Juli 1758 taget Borgerskab som Silke-, Ulden- og Lærredskræmmer. Kompagniskabet blev oprettet d. 29. Marts 1759.

Hans Holcks Bolig paa Hj. af Grønnegade og Didrik Badskærs Gang inden Nedrivningen 1905.

Det var maaske ikke saa meget Johan Andersen, Hans Holck gerne vilde have med paa den forestaaende *Fart*, som hans Svoger, Hauber. Johan Andersen, der inden sin Død havde bragt det til Stadskaptajn, var gift med Charlotte Katrine Hauber, en Datter af den ovenfor omtalte, frisdede Præst ved St. Peders Kirke, og Søster til Literaten Ernst Christian Hauber. Her var en Mand med mange og grundige Kundskaber, en Mand, der kunde skrive, — hvad han tilstrækkeligt havde lagt for Dagen som skattet Medarbejder ved A. F. Büschings „*Nachrichten von Zustande der Wissenschaften und Künste*“, — han var som skabt til Redaktør for Adressekontorets Efterretninger.

Og det blev han. Det var rigtig nok til en Begyndelse under meget beskedne Forhold; ti der var foreløbig, da der endnu kun havde meldt sig tredive Abonnenter, ikke Tale om at lade Efterretningerne trykke. Afgiften, som skulde betales v. Ostens Arvinger for at faa Lov til at udnytte Privilegiet, skulde først udredes, og mange Penge var der ikke at raade over.

Holck manøvrerede da med sin havarede Skude som en forsigtig Mand, anbragte midt i April 1759 et Skildt med „Københavns privilegerede Adressekontor“ over Døren til sin Tehandel og Krambod i Grønnegade og udsendte sine „Adresse-Kontors Efterretninger“ som skrevne Sedler.

Men i Planen for Kontoret, der er dateret 14. April 1759, hedder det i første Linie: „Saa snart et vist Tal har ladet sig paa

Hofapotekets Gaard paa Købmagergade.

Adresse-Kontoret antegne for aarlig at holde de fra samme Kontor udgaaende Efterretninger og Avertissements, vil man hver Uge lade trykke og uddele et Ark ...“ Og allerede 4. Maj 1759 udsendtes det første trykte Nummer. I Begyndelsen udkom Bladet kun en Gang, snart efter to og endelig fire Gange om Ugen. Og uagtet det første Aar bragte Udgiverne Tab, ansaa de dog Foretagendet for sikret og købte

Gaarden Nr. 8 paa Amagertorv.

1760 en af de stateligste borgerlige Gaarde i Byen, Hof- eller Elefantapotekets Gaard paa Købmagergade, nuv. Nr. 11. Og herhen flyttedes Adressekontoret og Krambod og Tehandel omkring Nytaar 1761. Faa Aar senere foretog de endnu en Udvidelse, idet de 18. Juli 1765 købte Gaarden Nr. 8 paa Amagertorv. Den stødte med sin Bagbygning op til deres egen, tidligere erhvervede Ejendom, Nr. 11 paa Købmagergade, saa

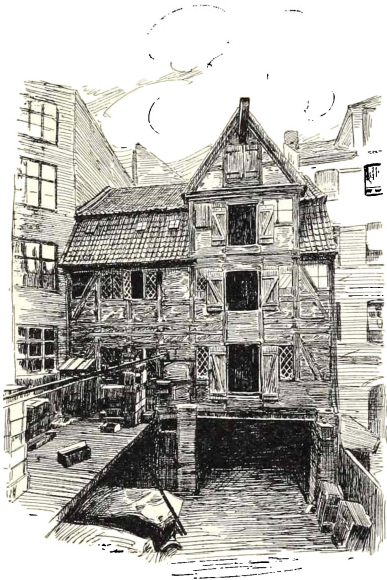
Firmaet havde nu stor Plads at raade over.

Men det var ogsaa nødvendigt, ti Holck fik stadig flere og flere Jærn i Ilden. Gaarden paa Amagertorv blev nærmest købt for at bruges som Magasin for de norske Glasværker, som Holck — til liden Baade for sig — havde overtaget. Men hertil skal vi senere komme tilbage. Bygningen ud mod Amagertorv har for længe siden

skiftet Udseende, men Pakhuset inde i Gaarden, staar i det væsentlige endnu, som da Holck overtog det.

Adressekontoret var, som alt berørt, bleven oprettet i 1706. Det havde særlig sat sig til Opgave at give Anvisning paa Tjenestefolk, men paatog sig ogsaa andre Opgaver, som f. Eks. at skaffe fremmede Kunstnere Elever. Under den store Pest 1711 ophørte dets Virksomhed, og det lod ikke høre fra sig, før 1726, da det aabnedes paa Købmagergade, ligesom senere i Nr. 11. Man havde nu udvidet Virksomheden, holdt et Auktionslokale og Vekselbutik, og anviste Skibslejlighed. Ved Branden 1728 gik det paa ny i Staa. Nytaarsdag 1749 begyndte det atter sin Virksomhed, men kun for at dø en stille Død inden Aarets Udgang, da alle Mennesker forlod det, paa nær to, en Urtekræmmer og en Porcelainshandler.

Adressekontoret ventede saaledes endnu paa den rette Mand for at kunne bestaa og gøre Gavn. Men denne Mand var ikke let at finde, ti han skulde have ganske særegne Egenskaber og blandt andet være i Stand til at skabe en Følelse hos Publikum, som dengang saa godt som slet ikke var til, nemlig den Følelse, at Mennesker ikke kan undvære hinandens Hjælp og Støtte, naar de vil føre en menneskeværdig Tilværelse.

Gaarden Nr. 8 paa Amagertorv, Pakhuset.

Vi har i vore Dage, Sammenslutningernes Tid, vanskeligt ved at forestille os, hvor ringe Sammenslutning der var mellem Beboerne af en By som København, inden det nationale Gennembrud kom og bragte alle til at føle sig sammenhørende som et Folk, som en Nation. Kløfterne mellem Frie og Ufrie — Adelige og Ikkeadelige — mellem Embedsmænd og Haandværkere var saa dybe, og de Mure, som rejstes af Rang og Laug, saa uoverstigelige som nogen Sinde. Selv i Kirken, i Guds Hus, hvor man skulde have tænkt, at Folk af samme Tro kunde mødes i Enighed og Samdrægtighed, var Splittelsen gennemført, og Klassehovmodet giver sig herinde Udslag i de forargelige Stolestadestrigheder.

Og som det var i det lille Danmark, var det overalt i Europa, — der var ingen Samfundsfølelse, ti der var intet Samfund til, men Stænder, Klasser og Laug, der i hvert Land stod skarpt over for hinanden. Men Længslen efter at faa disse skillende Skranker revet ned gjorde sig gældende med stigende Styrke. Hos de bedste Mænd i alle Lande vaagnede der under Tidens kolde, stive Egoisme en Trang til Overbærenhed, til at vise og øve Velvillie mod andre, til, trods al kunstig Rangs- og Standsforskul, at se paa hinanden som Ligemænd. Der opstaa Selskaber med humane og filantropiske Formaal, hvor Medlemmerne giver hinanden Brodernavn og omgaa hinanden som Brødre. Paa Grundlag af denne Længsel og denne Trang forstaa man den rivende Hurtighed, hvormed Frimureriet — det mest universelle af disse Broderskaber, der havde sin Rod i gamle middelalderlige Sammenslutninger — kunde udbrede sig over den hele Jord efter den store Omstøbning i 1717.

Vort Levned er mod Tid og Evighed
som liden Landsby mod en stor og mægtig Stad.

staa der hos Peder Paars. Tehandleren fra Grønnegade er kun en jævn, københavnsk Borgermand i Sammenligning med de store Aander, der banede nye Veje for Verdensudviklingen og bragte nye Kilder til at springe. Men han er i Slægt med dem. Han har noget baade af en Franklin og af en Pestalozzi i sig; han har det varme Hjærte for Fattige og Lidende og den levende Attraa efter at være til Gavn for sine Medmennesker.

„Det maa ikke alene tilskrives hans Stræbsomhed og Vindskiblighed for egen og Kompagnons Velfærds Forøgelse, som drev ham til at lægge Haand paa det Kongelige privilegerede Københavnske

Adresse-Kontors Opførelse paa ny, efter at det tre Gange tilforn var i Grunden nedfaldet. Men hans naturlige Tilbøjelighed, ved alle hans Bestræbelser at være hans Medmennesker til Nytte, var i det mindste en lige saa stor Bevæggrund for ham til hans Beslutning.“

Det er da med Ønsket om at bringe Borgerne i den gode Stad København nærmere til hinanden, at Hans Holck opretter sit Adresse-kontor og gør sig til Mægler mellem Tilbud og Efterspørgsel. Hvad En havde Overflod paa, stod en Anden maaske og manglede; hvad En ønskede at købe, havde en Anden maaske ikke længer Brug for. Kom bare til Adressekontoret, vi skal nok hjælpe jer til Rette!

Det gjaldt blot at gøre Adresseavisen „begærlig“ af Folk, som det hed i Tidens Sprog, d. v. s. at faae Folk til at begære, til at forlange Bladet, med andre Ord til at holde det. Men det vidste Holck, som kendte sit Publikum, Raad for. Ved Siden af de Anvisninger og Henvisninger, der udgjorde Bladets egentlige Stof, men som vilde falde noget tørt i Længden og kun interessere dem, der direkte havde Brug derfor, ndførte han et stort belærende, moraliserende og underholdende Stof samt en Mængde praktiske Oplysninger: de af Magistraten fastsatte Torvepriser, Københavns Vekselkurs, Rejselister, Prædikantlister, Kopulerede, Fødte og Døde, Fæstningsportenes Lukke- og Aabningstider, Embedsbesættelser og Vakancer, Ulykkelige Hændelser, Havarier, Rubrikken „Adskilligt Nyt“ o. a. m.

Den sidste var den vanskeligste at have med at gøre. Folk havde en Rædsel for at se deres Navn i en Avis, selv om det skete paa den uskyldigste Maade. Gang paa Gang kom der Anmodning til Holck fra Nygifte om at undlade at nævne dem mellem „Kopulerede“. I mange Tilfælde skete det dog, fortæller onde Tunger, af den praktiske Grund, at de Vedkommende i længere Tid havde levet som Ægtefolk og nu nødvendig saae deres Hemmelighed prissivet. Men man vaagede i det hele taget den Gang mere over Privatlivets Fred, end senere. Da Holck havde meddelt, som en usædvanlig og mærkværdig Handel, at en Mand agtede at sælge en gammel Hest efter Vægt og i den Anledning lod den veje paa Vejerboden, kostede det ham 2 Rdl. i Mulkt. Ligesaa, da Katolikkerne følte sig ilde berørt ved en Artikel, og da hans Blad havde meddelt, at et Lem i Vartov var nedkommet med Tvillinger, hvilket til Held for Sædeligheden i Vartov ikke var sandt. Og for at der ikke skulde komme noget i Bladet, som var „stridende mod gode Sæder eller Publikum til Forargelse“, blev Adresseavisen efter kgl. Resolution sat under Censur

af Byens Magistrat. Da derimod Stodderkongerne i Byen søgte at forpurre Offentliggørelsen af Prædikantlisten om Søn- og Helligdage, gik Holck fri for deres Tiltale, ti de handlede kun af den pure Egenytte. De havde nemlig tidligere tjent et Par Skilling ved at gaa rundt i de fornemme Huse og meddele, hvem der prædikede til Højmesse og hvem til Aftensang. De forskellige Vanskeligheder, som blev gjort af Indehaverne af de privilegerede „Berlingske Tidender“ eller „Københavns Danske Posttidender“, som de hed, klarede Holck lykkelig, og snart var Bladet ude over sine Børnesygdomme.

„Naar man i de sidste Aaringer talte med Holck om Adressekontorets Anlæg ved ham, drog han gemeenlig et veltilfreds Smil ved Erindringen om de mange og adskillige Hindringer, som næsten daglig mødte ham i Førstningen ved dette Anlægs Opførelse, og som han dog allesammen lykkelig overvandt. Der gik i de første Aaringer næsten ingen Maaned forbi, at han jo maatte op enten for Magistraten eller paa Politikammeret i Anledning af en eller anden Indrykkelse i Bladene; og næsten enhver Artikel (Rubrik), som han forøgede Bladet med, fandt en ny Modstand. Men han fandt sig i alle Ting, kun allene ikke derudi, at eftergive og lade sig noget aftinge af

Adressekontorets Rettigheder. Af Lydig-
hed mod hans Øvrighed betalede han straks
og villigen de Mulkter, ham bleve paa-
lagte, og blev det ham befalet at kalde
nogen Beretning tilbage, saa gjorde han
det straks og uden Indvendinger.“

Hans Holcks Underskrift.

Med Adressekontorets og Avisens Sejr havde Holck faaet Vind i Sejlene. Han høstede hurtig Anerkendelse, fik allerede i 1763 Titel af Kongel. Agent med Kancelliraads Rang og blev 1767 optaget blandt Københavns Grosserere. Men han havde heller ikke ligget paa den lade Side. I 1760 havde han oprettet et Fiskeriselskab, der paatog sig at forsyne København med levende Fisk i Fiskekvaser fra Bornholm og Fyn. I 1764 indrettede han et Auktionslokale med en fast ugentlig Auktion, en almindelig Forhandlings-Butik samt et Ekspeditionskontor. Et Flittighedshus for let Haandarbejde samt en Pensionsanstalt, et „Rekreationshjem“ — som vi vilde kalde det — for Folk af den bedre Klasse, der var kommet paa Afveje, blev planlagt, men ikke ført ud i Livet; derimod oprettede han i 1770 den første norske, agende Post for Passagerer og

Fragtgods mellem København og Kongsberg. Den blev senere overtaget af Staten. Samme Aar stiftede han endelig Københavns Vejviser, der blev Skyld i, at Københavns Huse blev forsynede med Nummere. I Vejviseren for 1771 fandtes nemlig følgende Efterskrift: „Endnu har man ej mærket til, der er tænkt paa at sætte Nummere paa Huse og Gaarde i København; det blev alene læst i den forrige Aars ny Vejviser, og det sættes nu i Værk i Warskov.“ — Det blev derpaa og efter Hans Majestæts højeste Ordre iværksat i København.“

Publikums Opfattelse af Holck har paa en ejendommelig Maade skiftet Karakter i Tidens Løb. I de første halvhundrede Aar efter hans Død mindedes man ham som den store Filantrop, som den utrættelige Velgører. Men efterhaanden som hans Stiftelser gik ind og hans Samtidige døde bort, svandt denne Side af hans Virksomhed ud af Folks Bevidsthed. Efterhaanden mindedes Holck egentlig kun som den, der havde haft den gode Idee at sætte Nummere paa Husene i København. Saa kom de nyere Udgaver af Wessels Digte, og gennem Wessels spottende Vers blev Holcks Navn paany draget frem og kendt i langt videre Kredse end før. Hertil skal vi siden komme tilbage.

Men her turde det være paa sin Plads at fremdrage en Side af Holcks Virksomhed, som synes ganske at være gaaet af Glemme, nemlig hans Virksomhed som Foregangsmand paa Forretningslivets Omraade.

Holck har een stor Idee, for den lever han, og for den slider han sig op: Han vil rive alle skillende Mure ned og bringe Menneskene nærmere til hinanden. Og han nøjes ikke med at være By-Patriot, hans Syn naaer ud over hans egen Bys Volde, han tænker paa det hele Land. Holck er en af de første Mænd i Danmark, der opfatter Begrebet Fædreland paa moderne Maade. Han er i det hele taget paa mange Omraader saa mærkelig moderne, og han bekæmper af al sin Evne den gammeldags Livsopfattelse, ifølge hvilken enhver burde være sig selv nok.

Det var denne Grundsætning, der i den tidlige Middelalder havde bragt Slægt til at staa mod Slægt, Gaard imod Gaard. I Gilderne og i Laugene udvikledes de første Spirer til en Samfundsfølelse; dær lærte man saa nogenlunde at tage Hensyn til andre og at vise Velvillie mod andre. Men ud over Byens Grænser naaede man ikke. Paa Næringslivets Omraade, i Kampen for at udvide sin Handel stod

By fjendtlig imod anden By og By mod Land. Og i Byerne selv stod Laugene skarpt, ikke blot mod hinanden indbyrdes, men mod Byens forbrugende Borgere. Ti Laugenes dyrebareste Eje var Ene retten paa hvert Laugs særlige Arbejde, hvorved al fri Konkurrence var udelukket til Skade for Borgerskabet, som saaledes kunde blive tvunget til at betale de Priser, Lauget forlangte, naar ikke — hvad hyppig skete — de allerhøjeste Myndigheder lagde sig imellem.

Det er i Kraft af det moderne Begreb, den frie Konkurrences Princip, at Hans Holck i 1765 udsender sit Skrift: Kiøbenhavns Handels Speyl. Denne lille Bog er mærkelig ikke blot som Forløber for Københavns Vejviser, men særlig mærkelig ved den Fortale, Holck har forsynet den med. Det er naturligt, at den Mand, der vil give en Liste over alle Landets Handlende — ti det var oprindeligt hans Hensigt, men af Hensyn til de betydelige Forarbejder lod han det foreløbig bero ved de københavnske Handlende — neje har overvejet, hvorledes de Næringsdrivende vil optage hans Plan, og han er straks paa det rene med, at den vil møde Modstand. „Vil nogen sige, det er vel, andre derimod det er ilde gjort, at alle Navnene saaledes bekendtgøres, skal denne forskellige Dom aldeles ikke anfægte mig,“ skriver Holck. Holck viser sig i det hele taget mærkværdig klar over sit Maal, at indrette en alfabetisk ordnet Navnebog, hvor alle, der har Brug for hinanden, kan finde hinanden, og hvor alle kan finde Svar paa de Spørgsmaal, der kan forekomme i det daglige Forretningsliv. Her er ingen Vaklen og ingen Tøven, Holck kender — hvad han ogsaa stadig som Bladudgiver lægger for Dagen — sit Publikum og veed, hvad det trænger til. Den eneste Forandring, han foretager, er, at han senere deler sit Materiale i to Dele og udgiver den københavnske Del som Københavns Vejviser og den provinsielle Del som et Provincialleksikon for Danmark og Hertugdømmerne, en praktisk Trap i Haandbogsform, senere suppleret med en Post- og Adressebog.

Angaaende „Vejviseren“ skal vi indskrænke os til at henvise til Etatsraad Kraks fortræffelige lille Skrift: „Vejviserens Vej“, hvor Holcks udmærkede Arbejde og de store Besværligheder, han havde at kæmpe med, er udførligt fremstillet. Det fremgaar heraf, at Holck enten selv har faaet Ideen eller maaske har laant den fra London. Krak synes nærmest tilbøjelig til at antage det sidste. „Det vilde være ligefrem genialt af Holck, om han selv skulde have undfanget Ideen“. Vi tilstaar, at vi er ikke utilbøjelige til at tillægge Holck

denne Genialitet. Er ikke — for blot at nævne en af hans mange udmærkede Indretninger — hans Arbejdsanvisningssedler et genialt Paafund? Der skulde gaa omtrent fem kvart Aarhundrede, inden Tanken paa ny blev taget op. Vi tror, at Vejviseren er vokset lige ud af Københavns Handels-Spejl, som dette uden Tvivl er vokset ud af Adressekontoret.

Men det er dog Fortalen, som er det mærkeligste ved Holcks lille Bog af 1765. „Jeg har for Kortheds Skyld kaldet den Kiøbenhavn's Handels-Speyl“, siger Holck, „grundende Titelen paa den bekendte Sandhed, at et Spejl viser os vore Fordele og Mangler.“ Holck ønskede med andre Ord at give et tro Billede af den københavnske Handel. Og det var at raabe paa Offentlighed og Lys i en Tid, hvor mørkt Hemmelighedskræmmeri var en Grundsætning i Forretningstilværelsen, men det viser, at Holck her som paa saa mange andre Omraader var en moderne Aand, en Mand, der var langt forud for sin Tid. Og ikke mindre moderne er han, naar han forlanger, at en Husbonde ikke maa holde sin Handel hemmelig for sine Folk, men skal aabenbare og underrette dem om sin hele Handels Natur og Beskaffenhed. for at de kan blive dygtige. Det var Ord, der har skurret fælt i Ørene paa Købmændene i en Tid, hvor Svende og Lærlinge var Husbondens Tyende. Der er vel for Resten de Principaler endnu, der ikke forstaar, at det er til egen Fordel, at deres Folk er Medarbejdere og som saadanne interesserede i Forretningen.

Og endelig viser Holck sig som den moderne Aand i hans Tro paa Oplysningens Magt. „Jeg maa endnu anmærke, hvor fornødent det var, at her i København blev anlagt et Købmands- eller Commerce-akademi, hvor alle unge Mennesker, der agtede at lære Handelen, kunde, for de traadte i saadan Tjeneste, undervises i Bogholderi, Veksel-Coursers Beskaffenhed og Natur, hvad Vare hvert Land og hvert Rige frembringer, Mønternes Reduktioner“ osv. osv.

Hvor længe har København ikke maattet vente paa Udførelsen af denne Holcks Tanke?

De ledende Mænd i Staten fik snart Øjnene op for Holcks praktiske Dygtighed. Schimmelmann benyttede ham ved Indretningen af Lotterierne; Suhm, Guldberg og Oeder ved Stiftelsen af det „Typografiske Selskab“. Ogsaa ved Stiftelsen af „Juridisk Selskab“ var han virksom og endelig ved Oprettelsen af det Kongelige Danske

Landhusholdnings Selskab, ved hvilket han arbejdede som Kasserer, saa længe hans Helbred tillod ham det.

Det er sagtens under sit Arbejde paa Adressekontoret, hvor sandsynligvis en Mængde ubemidlede Mennesker søgte hen for at faa Raad og Hjælp, at Holck har stiftet nærmere Bekendtskab med Københavns Fattigdom og følt sit Hjærte snøret sammen ved at se al den Nød og Elendighed, Byen husede.

Det synes, som om han med et har forstaaet sin Opgave i Livet. Er det hans Forbindelse med Abeliterordenen 1764, der har aabnet hans Øjne og ledet ham med hans varme Følelsesliv ind paa praktiske Baner? Han viser i alt Fald i Gerningen, at han er bleven Medlem af et Frimurer-Broderskab og samler fra nu af alle sine Kræfter paa det ene: at vise Hjælpsomhed imod sine Medmennesker, „at flytte frem sin Næstes Fod“. Efter Reformationen, hvor de gode Gerninger var bleven sat saa eftertrykkeligt ud af Kurs, havde Om-sorgen for de Fattige hvilet saa godt som udelukkende paa det Offentlige og lod paa alle Omraader meget tilbage at ønske. Holck begyndte med at støtte Smaakaarsfolk, saa de dog under Sygdom vedblivende kunde klare sig selv, — atter et ganske moderne Træk: Hjælp til Selvhjælp — og oprettede i 1765 en Sygekasse, hvor man mod 1 a 2 Skillings (3—6 Øres) ugentlig Indbetaling kunde sikre sig et Par Mark om Ugen og fri Lægehjælp. Faa Aar senere gik han videre og stiftede 1769 en „Spiisningskasse“, der udelukkende bestod ved frivillige Gaver. Gennem Præsterne uddeltes der „Spiisnings-Sedler“ til værdige Trængende, der gav Ret til et Maaltid Mad hos Spiseværterne eller en Udbetaling af 8 Skilling paa Adressekontoret. Spiisningskassen bestod alene ved Holcks Utrættelighed i at paavirke Publikum. Da han paa Grund af et Slagtilfælde 1779 „blev uskikket til at være den overtalende Talsmand, han hidintil havde været for dette Anlæg“, gik den ind, efter at der var uddelt omtrent 70,000 Spisebilletter.

Men som en anden Pestalozzi et Kvart Aarhundrede senere havde Holck dog særlig Øje for fattige Børns elendige Tilstand, og i 1771 stiftede han ikke mindre end fem Friskoler for hjælpeløse Børn, baade Drengene og Piger. „Anledningen dertil var det Overhaand tagende Tiggeri af Børn paa Gaderne, som ved saadan Om-løben blev forført til Udyd og Skarnsstykker, uden at lære noget.“ Holcks Forslag, som blev fremsat i Adresseavisen 25. Marts 1771, gik ud paa, at „Vældædere“ mod at forpligte sig til at betale 3 Mark 8

Skilling maanedlig fik udleveret et Bevis, der gav dem Ret til at sætte et Barn i en af Skolerne. „De fattige Børn skulde, foruden Undervisning i Kristendom, Læsning, Regning og Skrivning om Eftermiddagen lære at spinde, Uldent og Linned, at kniple og sy, saa de kunde blive vant til Haandarbejde.“ Der skulde i hver Skole være tresindstve Børn, der foruden fri Undervisning skulde have fri Bøger og fri Lægehjælp samt Del i Arbejdsfortjenesten og en Klædning ved Konfirmationen. Hver Søndag uddeltes Spisesedler som Flidsbelønninger. Folk kunde paa Adressekontoret hente „Friskolesedler“, som de kunde give til Børn, der tiggede ved Dørene.

Holcks Forslag vandt saa stort Bifald hos Publikum, at han allerede 9. April, godt og vel fjorten Dage efter dets Fremsættelse, kunde anlægge tre Friskoler, to i København og en paa Christianshavn, og inden Aarets Udgang to endnu. „Disse Skoler virkede udmærket, saa længe Holck bevarede sin Arbejdskraft, men derefter sygnede de hen.

For at hjælpe dem, vi i vore Dage kalder „pauvres honteux“, men som Holck mere tiltalende kalder „honneite, men evneløse Folk“ i oprettede han i 1776 to Skoler, en for Drengene og en for Piger, under Fællesnavnet „Gratistskolen“. Denne Skole, i hvilken der blev undervist i Realfagene samt i Bogholderi, Kundskab om Fædrelandets Love, Dans og Musik samt Latin for Apotekere og Kirurger, bestod ligeledes ved frivillige Bidrag og virkede endnu ind i det XIX. Aarhundrede. „Indfødsskolerne“, en for Drengene og en for Piger, blev indrettet s. A. for velhavende Folks Børn. Der blev i dem særlig lagt Vægt paa Undervisning i fremmede Sprog, „som udfordres til den anstændige og fornemme Opdragelse“.

Anbringelsen af Børnene i Friskolerne havde til Dels hjulpet paa Tiggeriet i Byens Gader, men det forhindrede ikke en Mængde Voksne i at gaa rundt og tigge. For at modvirke dette oprettede Holck 1778 et Slags Arbejdsanvisning, saa Folk kunde give Arbejdsedler i Stedet for Almisse. Og med sin sædvanlige Varme bearbejdede han i sin Avis Publikum for at de skulde hente Arbejdsedler:

Hent da kun Sedler frisk og bær dem i din Lomme,
 giv hver en frisk og stærk, du ser som Betler komme;
 bliv ved, afhent og giv, saa dræbes Ladhed bedst,
 der har indsneget sig iblandt os som en Pest.

Holck havde i Forvejen gjort Aftale med forskellige Arbejdsgivere om at antage sig de Folk, der blev henvist til dem ved saadanne Arbejdssedler. De saae saaledes ud:

Arbejds-Seddel.

Gamle og Unge, Mænd, Koner, Piger og Drengene kan fortjene ugentlig paa det Kongelige Guldhuss 3—4—6 Mark. Paa den Kongelige Silkefabrik i Amaliegaden, helst Drengene og smaa Piger, 12 à 16 Skill. daglig. Ved Tobaksvæsnet kan ved Plantagerne fortjenes daglig 8—10—12 Skill. i Fabrikken, endog Børn 6 à 8 Skill., Mandfolk 20 Skill. De mælde Dem paa Kultortvet i No. 78. Ved saare læt Arbejde paa Østergade No. 42 kan endog Børn tjene 2—4—6 Mark ugentlig. Ligeledes i Adelgaden No. 303 og flere Steder. Paa Kastrup Fabrik paa Amager kan stærkere Folk fortjene ugentlig fra 1 til 2 Rdl. og derover. Ved Forevisning af dette antages enhver straks.

Holcks sidste Planer, et Handelsseminarium, der blev stiftet paa Enkedronning Juliane Maries Fødselsdag 4. September 1773, og en Opdragelses- og Undervisningsanstalt for fornemme og formuende Mænds Døttre, der blev anlagt 1781, fik, — paa Grund af hans tiltagende Svagelighed og dermed svigtende Evne til at føre den ud i Livet — ingen Fremgang.

Midt i al denne Virksomhed, som krævede stor Ihærdighed og megen Tid for Holcks Vedkommende, var han blevet en fattig Mand. Adressekontoret var vel gaaet frem og skaffede gode Indtægter, og Holck og hans Kompagnon var fra Marts 1762 selv Ejere af Privilegiet. De havde, som vi har set, stadig udvidet sig og anlagde i 1771 endog deres eget Bogtrykkeri, men efterhaanden aabenbarede sig en gammel Skade, der truede med at blive ødelæggende for dem.

I 1764 havde Holck, som foran omtalt overtaget det Norske Glasmagasin, d. v. s. Hovedlageret og Udsalget for de norske Glasværker og særlig i den Anledning købt Gaarden paa Amagertorv. Ved utro Medhjælpere, og mulig paa Grund af Holcks store Optagethed og Mangel paa tilstrækkeligt Eftersyn samt ved forskellige Fallitter i Provinserne gik ikke blot Fortjenesten, men en hel Del mere tabt, inden man ret kunde blive klog paa Skaden. Men da Struensee ophævede Magasinerne, og Aflevering og Afregning skulde finde Sted, kom Ulykken for en Dag. Forskellige Forsøg — der vidner om Holcks Opfindsomhed — blev gjort paa at standse Ulykken, men forgæves. En Fallit i Hamborg slog Sømmet paa Hovedet, og i 1773 maatte Holck og Andersen opgive deres Bo. „Det glædede imidlertid Holck til hans Dødsdag, at de af hans Venner

var bleven betalt, som blot af Venskab havde tjent ham, og som ellers havde maattet undergaa samme Skæbne. Og denne Glæde blev saa stor og vigtig for ham i denne mørke Omstændighed, hvorudi han var geraadet, at han glemte sit eget Fald og følte ikke det Tab, han havde lidt paa sin timelige Velfærd, saa stort som det var.“

Men det har vel heller ikke været ham til liden Trøst at se, hvor megen Beklagelse hans Fald vakte, og at Tilliden til ham selv aabenbart ikke i mindste Maade var rokket. Efter at det første Stød var ovre, overtog han paa ny Posten som Kasserer baade ved Landhusholdningsselskabet og ved sine egne Stiftelser. Og Bidragene bliver ved at strømme ind til ham, nu som før, særlig gennem „Aftenposten“, Holcks ejendommeligste Blad, som den nye Direktion for Adresseavisen lod ham beholde som Levebrød, efter at han havde sat alt andet til.

Som sædvanlig, naar truende Skyer viste sig i Horisonten, havde Holck været paa Færde for at finde paa nye Indtægtskilder at møde Uvejret med. En saadan fandt han i et nyt Blad. Det skulde have en noget anden Karakter end Adresseavisen og henvendte sig til et andet Publikum. Og med en Sans for det Aktuelle, der forraader den aarvaagne Bladmand, udsender han det første Nummer af sit nye Blad den 17. Januar 1772, samme Dag, som Dronning Caroline Mathilde var bleven ført fra Christiansborg i det graa Dagslys, og Struensee og Brandt som Arrestanter var blevet bragt ud i Kastellet, en Dag, der indvarslede en helt ny Periode i Landets Historie. Det er ikke ret mange Blade, der er kommet til Verden i en — journalistisk set — saa heldig Stund.

„Aftenposten“, som fik Literaten Emanuel Balling til Redaktør, var beregnet paa den store, brede Middelstand og udmærket lagt til Rette for sit Publikum. Det var intet Nyhedsblad i vor Tids Forstand, snarere havde det Karakter af et Tidsskrift, underholdende, belærende og først og fremmest moraliserende. Nyhederne indskrænker sig som oftest til Lister over Rejsende, over Døde og Døbte med samt deres Faddere; Hovedbrud bødes der paa i hvert Nummer med „en mørk Tale“ d. v. s. en Gaade, Belæring fik man gennem Artikler af sprogligt eller historisk Indhold, og i Hus-Post, Sovekammer-Post og Gade-Post — de mest yndede af de mange forskellige „Poster“, det underholdende Stof var inddelt i — blev der fra et jævnt Borgermandsstandpunkt satiriseret over mange forskellige,

dagligdags Forhold, omtrent paa samme Maade som i „Kaffepassiaren“ i senere Dages Vittighedsblade. Endelig gav han „Aftenposten“ en særlig Tiltrækning for det brede Publikum ved en Mængde smaa Skuespil, rimede Fortællinger, Digte — der findes Digte baade af Ewald og Wessel i „Aftenposten“ — versificerede Hus- og Leveraad og Taksigelser for indsendte Gaver. Holck er den første, der reklamerer paa Vers:

For Tandve hjælper ej smaat Salt og Krusemynter,
men Draaber, som kan faas hos Apoteker Gynther.

Ogsaa for sit eget Blad gør han Reklame:

Vi faa, naar vi ville en „Aftenpost“ købe,
Uskyldig Slags Skæmten og Lasternes Svøbe.

Det synes, som om Holcks Fallit og hans senere Virksomhed som Udgiver af „Aftenposten“ og som Forfatter og Førlægger af en Række populære Smaaskrifter, har skabt ham et andet Omdømme hos Samtiden, end han før havde nydt. Der maa i alt Fald have været en betydelig Forskel paa Folks Opfattelse af ham før og efter hans Fallit. I Greifswalde havde han — i hvilken Anledning han har foretaget Rejser til Nordtyskland er ikke bekendt — som omtalt ladet sig optage i „Abeliternes Orden“, et Broderskab af en noget lignende Karakter som Frimurerne, og havde faaet Fuldmagt til at oprette en Loge for „de Oprigtige og Redelige i Landet“, som Abeliterne kaldte sig selv. Som et Slags Forberedelse hertil blev der i 1764 udgivet en Oversættelse af et tysk Arbejde om Abeliterordenen, der blev tilegnet Holck. Og i Fortalen hertil hedder det: „Saa lidet som De trænger til Ros af andre, saa lidet har jeg i Sinde at berømme Dem . . . Deres Vandel er bekendt, den er vejet af ypperlige Kendere, den er bleven belønnet med Hæder.“ I en Kritik 1780 i Dansk Litteratur-Journal omtales Hans Holck derimod som „denne meget miskendte Mand“, og Bladet tager til Genmæle mod den Miskendelse. Han har ved dette lille Skrift — Holcks Haandbog til Danskens Retskrivning — „atter søgt at forøge den megen Nytte, som han nu i saa mange Aar har stræbt at virke i sin Cirkel. Det er dog unægteligt, at denne vor Medborger har stiftet meget Gavn . . . og det bør være ham en vældig Trøst i hans manglehaande Lidelser, at han har villet saa meget Godt, at han har

udført saa meget deraf, og at han ser det staa, hvad han byggede. Men det tilkommer ikke os, at tale om disse vældædige Idrætter; vi

tale her alene om den Nytte, han har stiftet i Videnskabernes Rige. Ja, der har han ogsaa stiftet Nytte, og megen Nytte, — ti kan der tænkes større, end at udbrede Oplysning iblandt Almuen . . . De fleste af de smaa Bøger og Blade, Hr. Holck har ladet trykke ere enten til almindelig Nytte eller tjenlige til at bibringe Almuen Ideer, som den uden slig Foranstaltning næppe havde faaet. Diden regne vi især „Aftenposten“, dette saare nyttige Blad . . . Ubilligt derfor, at den Mand ikke hædres, men tværtimod ringeagtes just for det, hvorfor han burde berømmes, at han navnlig udgiver Skrifter for Almuen og ikke for den Lærde eller for veloplyste Lægefolk.“ Ti spottende var det bleven sagt om „Aftenposten“, at det var et Blad for Tjenestepiger og Kælderfolk.

„Ubilligt derfor at denne Mand ikke hædres, men tværtimod ringeagtes, just for det, hvorfor han burde berømmes“ — ja, saaledes dømmer det sundt tænkende Litteraturblad. Men saaledes dømte Datidens gode

Kjøbenhavn
politiske
Beyviser
for
1770.

Første Aargang.

Udgivet fra Adresse=Contoiret
og faaes der for 1 Mark.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Paul Herman Hæcke.

Selskab, som Holck ifølge sin „Karakter“, d. v. s. sin Titel, havde tilhørt, ikke. Han havde begaaet den største Fejl, man kan begaa i en egoistisk, snæverhjærtet Overklassetid: Han var bleven fattig. Og i sin Fattigdom gav han sig til at skrive for Almuen. Det gode Selskab i hine Dage, Embedsmændene, det lærde Lav og de velstaaende Borgerfolk havde deres Fordomme saa vel som den fødte Adel. Det hørte ikke til god Tone at give sig af med Almuen. *Il ne faut jamais se déclasser*, siger Franskmanden til Trods for Revolutionen og Omstyrtningen af l'ancien régime. Men det var netop det, Holck gjorde, og det tilgiver det gode Selskab aldrig. Han lagde desuden ikke Skjul paa sin Fattigdom. I „Aftenposten“ 1781 Nr. 18 læser man:

„Til Syge og Sengeliggende 5 Rdlr. og til hvilken anden af Deres Indretninger, De selv behager, 5 Rdl., og til Agent Holck selv for paatagende Umage ved Uddelingen 2 Rdlr.“ Og underneden takker Holck frimodigt for de tilsendte 2 Rdl. „som for en usædvanlig Opmærksomhed.“ Det turde vel i øvrigt være et talende Vidnesbyrd for Holcks anerkendte Hæderlighed og Redelighed, at han, den fattige Fallent, stadig blev at modtage Gaverne til Syge, til Spisningskassen og Skolerne.

Men den væsentligste Grund til den Ringeagt, Holck var Genstand for i visse Kredse, laa dog vist i, at han levede for en Idee og forsømte sin Forretning. Sligt vil Folk i Almindelighed altid finde ikke blot dumt, men latterligt. Holck ironiserer selv derover:

Forsøg, min Ven, kun et og andet,
Som kan for Staten være Gavn,
Fortær dig selv, og hele Landet
Skal nævne spottevis dit Navn.

Vær patriotisk kun med Munden,
Det Praktiske er Daarens Værk,
Og du skal trives ret af Grunden,
Og blive baade fed og stærk.

og med nogen Bitterhed tænker han paa sin egen Skæbne, naar han synger:

Den, som vil op, see han skal vippe,
Og vil han frem, saa skal han staa,
Og faar han Uld, saa skal han klippe
Omsider skal han rent forgaa.

III.

DET er sikkert en Misforstaaelse, naar det hos den ene Forfatter efter den anden stadig hedder, at Holck paa Grund af sine daarlige Vers blev til Latter for Samtiden. Der blev ikke skrevet saa mange gode Vers paa Dansk i den Tid — man tænke f. Eks. blot paa Udgydelserne i Anledning af Indfødsretten 1776 — at Folk i Almindelighed havde faaet Øret op for den musikalske Vellyd i velformede Strofer. Hans Holcks Vers, af hvilke nogle er hjærtelig slette og andre slet ikke saa ilde — er sikkert gaet lige saa glat i Publikum som Datidens øvrige Produkter.

Men der var en lille Kreds af unge Mænd i København, den formfuldendte Johan Herman Wessel og hans Venner i Norske Selskab, der havde sat sig selv paa det æstetiske Dommersæde, hvis Slagord var Smag, og for hvis kritiske Øren ikke ret meget fandt Naade. Ikke blot de Ha-stemte Toner var dem en stadig Kilde til Lystighed, men selv saa skønne, digteriske Udtryk som den bekendte Linie i Ewalds „Fiskerne“:

„Han sadler dristig Havet op“,

blev Genstand for Wessels Spot. Hvor meget mere maatte det ikke komme til at gaa ud over en stakkels Fusker i Faget som Hans Holck, der af og til nok kunde blive plat og forsynde sig mod god Smag. Og selv om Holck beskeden synger:

„Jeg bruger kuns Liren for Smaafolk i Byen“,

nyttede denne Beskedenhed ham ikke det mindste. Han skulde trækkes frem til Beskuelse og Begrivelse. Ti Sagen var den, at han ved Siden af sit store og frie Syn og ved Siden af sin Forstaaelse af Menneskers Betydning for hinanden — Folk, der ser

stort og langt, kan jo netop let komme til at overse de nærmeste Smaating — var saa uendelig godtroende, at man kunde gøre det syndigste Hallej med ham, uden at han mærkede det. Og det var netop noget for de lystige Fugle i Norske Selskab.

Det er imidlertid, pudsigt nok, Holck, der kaster Handsken i den Kamp med Wessel, — om ellers dette Udtryk er berettiget — der har gjort ham berømt.

Job. Herm. Wessel.
Efter Clemens Stik af Juels Tegning 1784.

I Aftenpostens første Nummer for Aaret 1775 — i hvilket Aar det synes, at Holck aabnede Aftenpostens Døre for Poesien — læser man under Overskriften: „XI Læse Posten. Følgende har jeg læst“ Wessels nu saa bekendte Digt: En Herremand sov engang hen. Kun den sidste Strofe lyder os lidt fremmed; der staar:

„og det er ilde,
at visse Folk saa gerne vilde“,

og Holck oplyser da ogsaa frimodigt, at han har taget sig den Frihed at ændre Digtets oprindelige Slutning:

„og det er ilde,
at Næstens Kone gerne vilde“.

Det er nu næppe for at hævne sig, at Wessel gør Holck til Genstand for sin spottende Lystighed. Det er langt snarere hans Smagløshed, hans kritikløse Ros over alt og alle og hans Hang til Moraliseren. Og ved Siden deraf en ungdommelig Lyst til at more sig og sine Venner paa Bekostning af en godtroende Mand.

Kun Kristen-Kærlighed mig, andet ej, indblæste
den Lyst at høvle lidt paa Smagen hos min Næste.
(Til Smagens Politur, jeg tror man bruger Fil,
men høvle, syntes mig, faldt bedre i min Stil)

skriver Wessel i sit ufuldførte Digt „Vaaren“. Det første vil han næppe hævde som fuld Sandhed; det sidste derimod nok; han hævlede godt, naar han traf paa Smagløsheder og Platheder i Vers. Det var for Wessel, med hans Arrogance og hans Sans for Formen, det værste af alt. Man læse blot hans Advarsel til en anden uheldig Poet:

Ser De Provst Hersom,
saa sig ham, at dersom
han ej hører op at rime
saa taber han al sin Estime.

Hvorledes det gik Provst Hersom, vides ikke. Men der er ingen Tvivl om, at den stakkels Holck meget hurtigt tabte al sin Estime, da han i 1775 atter optræder som Digter.

Nu slaar han imidlertid Harpen i en ganske anden Tone end før. Fra at være Serafiker er han bleven Komiker. Efter at have læst hans komiske Heltedigt „Steffen i Vinfadet“, der udkom 1775, vil man dog være nær ved at foretrække de serafiske Toner for de komiske. Men i sine mange versificerede Leveregler og Husraad, der stod at læse i Aftenposten, og som utvivlsomt meget bidrog til Bladets Udbredelse, kan han være fornøjelig nok. Og af og til kan han skrive baade varmt og kønt. Nej, det var ikke Kristenkærlighed, der bragte Wessel til at kaste sig over disse Rimerier, kun Lyst til at høvle og til at gøre Grin og ikke andet.

Men det kunde jo ogsaa være fristende nok. En skønne Dag læste Wessel hos Holck følgende Strofe, som var altfor kostelig, til at han kunde lade den ligge:

En fandt for sin Hoste et Raad i en Bog;
Han en af den sorte Slags Ræddiker tog
Og kogte i Mælk, hvoraf denne fik Kraften.
Hans Hoste forgik, da han drak den hver Aften.

Den skikkelige Holck har sikkert ikke haft nogen Anelse om, at det, trods den indsmigrende, ærbødige Indledningsstrofe, var en ren Latterliggørelse af hans eget, udmærkede Husraad, der kort efter blev sendt ham til Offentliggørelse, og som meget højtideligt blev anbragt (Aftenposten 1776, Nr. 37) paa følgende Maade:

VIII. Medicinsk Post

Tør jeg besvære Aftenposten
 Med ringe Raad imod Kighosten?
 Stød Ingefær en Morgen smaa,
 Kom den i Mælk øg drik den saa.

Hvis I er ikke inden Aften
 Som den, der aldrig havde haft den,
 Saa kan I sige allenfals:
 Hr. Medicus, Løgn i jer Hals!

Aaret 1777 er bleven særlig skæbnesvangert for Hans Holck. Han havde med mere Hjærtelav og Borgerglæde end digterisk Behændighed og Klarhed skrevet et Kvad til Ære for den driftige

Chr. Lihmes Gaard, Nr. 18 paa Kongens Nytorv.

Brygger Christian Lihme, der har bygget den smukke Gaard Nr. 18 paa Kongens Nytorv, og som i Anledning af en Opfindelse paa Brænderiomraadet var bleven udnævnt til Kammerraad. I dette Æredigt, der er for langt og for ubetydeligt til at meddeles her, var der særlig et Vers, der vakte Wessels og Venners Spotte-lyst:

Hvem før bibragte Sukker-
 vandet,
 At det fik Brænde-
 vinens
 Kraft:
 En Handelsgreen, som nys i
 Landet
 Vi ej tilforn haver haft.

En Tradition, der skriver sig fra Folk, som har kendt Wessel og hans Kreds personlig. fortæller, at de kaade, unge Menesker fandt paa at lade Sangen aftrykke og falbyde af Visekærlinger paa

Gaden. De kunde ikke vente, at det jævne københavnske Publikum skulde kunne more sig over Visens Frygtelighed, — det var dengang og langt senere saa vant til Gyseligheder paa Vers, at en Smule mere eller mindre i den Retning kunde gøre noget Indtryk. Nej,

det, de literære Spøgefugle vilde, var mere at more sig selv end at more Publikum og ærgre Sangeren og den besungne. Holck blev imidlertid vred. I Aftenpostens Nr. 49, Mandag 30. Juli, tager han til Orde, og — indignatio facit versus, Harmen gør ham til Digter! I alt Fald kommer der et Smæld i hans Vers, som de ellers ikke altid kan roses for.

Mit Vers, en Mand til Ære skrevet (Se Nr. 43)
 Jeg med Forundring bliver var,
 Er til en Gade-Viise blevet,
 Som har gjort ham og mig til Nar.

Thi Verset har nu Viise-Tone,
 Og trykt i Viise-Arts Format,
 Falbudet af en Sælge-Kone
 Og synges af Matros, Soldat.

I Aften-Posten under Verset
 Der staar mit Navn, der har det Sted;
 Med denne Skeptikus har skiertset
 Og sat det under Visen med.

Man siger, han gik om i Staden
 Og deelte den blandt fattig Folk.
 Og nu, nu raaber man paa Gaden
 Se Visen her om L. af Holck.

Slet gjort af dig, du vilde sætte
 Just Melodien L. til Spot,
 At man dig ikke straks kan giette,
 Gør dig vel hjerteligen got.

Ja, du fik Fuglen til at flyve,
 Men blev dog stækket i sin Flugt;
 Men paa min Regning saa at lyve,
 Det lader ingenlunde smukt.

Og hvorfor skal en Mand vanæres,
 Fordi han faar en Karakter,
 Og rundt omkring i Viser bæres
 I Gade op og Gade neer?

Saa maae jo en og anden frygte,
 Som kan herefter faae en Rang,
 At han ved Rangens første Rygte
 Skal blive Pøblens Visers Sang,

Dit kritisk Blod dig burde tappes,
 Dit Paafund burde faae sin Løn,
 Du burde sandeligen klappes,
 Og det foruden Løn og Bøn.

Holck.

Den brave Hans Holck havde maaske endnu ikke genvundet sin Sindsligevægt, da han samme Dag eller mulig den følgende modtog et Brev, som han — uden at ane Svig — indrykkede i det første Nummer af Aftenposten (Nr 50).

„Følgende Brev er mig indsendt“, skriver Holck til Indledning, „hvoraf Udskriften var:

Hvis Rummet det tillader
I Aftenpostens Blader,
Jeg beder, Syges Fader!
Du dette trykke lader.
Til Sygekassen nok en Daler,
Jeg dig da straks betaler.

og Indskriften“, (d. v. s. Indholdet af Brevet):

Jeg, som er Degn af Profession,
Og Mester i at tygge Troen
I fattig Skoledrenge,
Jeg sender i min Helbreds Navn
Til Holckes Sygekassers Gavn,
Som leder! altid trænge
Til Næstens Penge.

Jeg sender, siger jeg, en Skærv (1 Rdlr.)
Gud frelse Kassen fra Fordærv
Og Skumulanters Gloser,
Som tit forfølger Stifteren,
Fordi han nu og da en Ven
i sine Skrifter roser,
Men aldrig skoser.

Jeg læste nylig nogle Vers,
Som syntes vel at være Skierts,
Men dog med Folk raillere,
Ret som man kunde frit paa Riim,
Tilsidesætte al Estim'
Mod Mænd, som Mange mere
End jeg, skattere.

Nu skælder Autor en for Fat,
Som skrev lidt Løjer om en Kat;
Mon sligt ham Ros indrenter?
Og straks mer dristig i sin Sang
Han spøger frit med Folk af Rang.
Jeg seer, hvor jeg mindst venter
Talt om Agenter.

Men vogt du dig, Hr. Criticus,
At jeg skal ej Minervam sus
Paa dig faa appliceret
Veed du, hvad Dadleren er værd?
At røres af mit Skolesværd,
Den Cuur, tidt repeteret,
Har Fleer curedet.

Dit Vers er ellers ganske smukt,
 Alleneste med mere Tugt
 Du nævne Professores
 Og Mænd, som kan i Poesie
 Og meer vejlede dit Genie
 Der bør, saa vidt kan spores,
 Først lære mores.

Wessel gaar, som det vil ses, slet ikke ind paa den eftertrykte
 Vise, — han har sikkert følt, at jo mindre man rørte ved den, des-
 bedre. Som den behændige Spøgefugl han er, stiller han sig ved
 Siden af Holck og lader dydig, indigneret over nogle Vers, han nylig
 har læst,

 som syntes vel at være Skierts,
 men dog med Folk raillere.

og langer tilsyneladende dygtigt ud efter Forfatteren. Men det er
 ogsaa kun tilsyneladende. Ti det er Wessel selv, der er Ophavs-
 mand til disse Vers, og alle Piskeslagene rammer den stakkels Holck.

De omtalte Vers findes paa et Sted, hvor man mindst skulde
 vente at finde dem, nemlig i en Bryllupssang skrevet til kgl. Stald-
 skriver Ole Dumetius's Bryllup „den glædelige 11. Juni 1777“. Det
 første Vers har sikkert bl. a. Adresse til Holck, hvis poetiske Frem-
 bringelser ikke altid kan siges at udmærke sig ved Klarhed.

O! I som skrive højt og vildt,
 og gøre hvers Umage spildt,
 som vil opdage, hvad I mene,
 men som opdage alt for sent,
 at I har oftest intet ment,
 O! lader mig nu være ene!

Bliv Du og borte, Tysklands Fat,
 som skrev ynkværdigt om en Kat,
 og næsten saa om Renommisten.
 Du fik dog Tysken til at tro,
 at Du var lystig, og han lo,
 o, fromme Tysker, gode Kristen!

Slig Tro ej findes i vor Egn,
 ti ser min Landsmand mindste Tegn
 til skuffet Slæb i hvad han læser,
 medynksom slænger han sin Bog,
 og siger haant, det stakkels Drog
 har svedet nok for de Fadæser!

Vi svede ej, Hr. Holck og jeg;
 sandt nok, paa vores jævne Vej,
 vi kan imellem ennuiere.
 Men det slet intet koster ham,
 og jeg faa baade Last og Skam,
 om det mig koster meget mere,

Kom, Hr. Agent, besiel min Sang,
saa skal jeg din en anden Gang,
mig synes, vi har Smag tilfælles . . .

Det har naturligvis vakt stormende Jubel i de Indviedes Kres at se den stakkels Holck som Offer — og som intet anende Offer — for denne Mystifikation. Os forekommer det lidt underligt, og — om man vil — lidt stødende, at se Wessels flotte og raske Rim om Holcks Sygekasser „der leder altid trænge til Næstens Penge“, det synes næsten som om Wessel har manglet Sans og Forstaaelse for slet ikke at tale om Anerkendelse af Holcks store og uegennyttige Arbejde.

En Opfordring til at komme Holck til Hjælp i dette Arbejde staar at læse i samme Nummer af Aftenposten, som indeholder Sangen til Lihme. Den viser, hvor varmt og indtrængende Holck kunde udtrykke sig, naar det gjaldt hans „arme, hungrig Flok“, men den viser unegtelig tillige, hvor pludselig han kunde dumpe ned i Plathed:

Spisningskassen.

1 Rdlr. i Jesu Navn.

Til denne Uges Udgift er Kassens Beløb ikkun 3 Rdlr. 5 M. 4 Sk.

Gid de vilde, som der kunde
Række Spisningskassen Haand,
Hundred' tyve hungrig Munde,
Hver bedrøvet i sin Aand.
Fattig Folk med Børn i Huuset,
Ingen Penge, intet Brød,
Deres Velfærd reent forknuset,
Bitre Armod! Store Nød!
Har Gud Ingen gjort til Gode,
Nyde ingen Godt af ham?
Ak! ja saa maa jeg formode,
At jeg maa bestaa med Skam.
Eller, er de alle borte,
Som er vant at staa mig bi?
Saa er mine Vilkaar sorte,
Og saa stikker jeg deri.
Herre, styrk mig disse Dage
Med min arme, hungrig Flok;
Ak! hvor skal jeg Resten tage,
At de alle kan faae nok.
Jeg omringes ret af Qvaler,
Herre! du seer mine Kaar.
For den mig leveert Rigsdaler
Takker jeg ærbødigst for.

Holck.

Versificerede Opfordringer til at give samt Taksigelser for indsendte Gaver, Ligvers og Bryllupsdigte strømmer i Massevis fra Holcks Pen. Iblandt de syv Ting, til hvilke han altid har haft Lyst, opregner han som Nr. 1 at gøre Vers, og det vedbliver til hans sidste Tid at være hans bedste Tidsfordriv. I Aftenposten Nr. 12 for 1778 giver han „Nogle Træk af mit Portræt“ og omtaler ogsaa der sin Lyst til at gøre Vers.

Stundom er jeg lidt distre (!)
 stundom har jeg Hovedvee,
 stundom er jeg munter
 stundom hypoconter (!)

Alt ukunstlet, ligefrem,
 Spilleborde, — væk med dem!
 Selskab ude er for dig,
 være hjemme er for mig.

To Ting slaar mig Sorger hen:
 Gøre Vers og se en Ven,
 Venner à la mode?
 Nej, kun faa, men gode.

Om mig mangler Tidsfordriv,
 saa er smuk Musik mit Liv,
 Børn omkring min Side,
 O, det kan jeg lide.

Søndags Trældom mulig din,
 Søndag Guds og ikke min
 Ugens Arbejd trætter,
 Hviledagen letter.

Er han i daarligt Lune, veed han ikke bedre Middel end at slaa Harpen og bede en Bøn:

En David fordrev ved Musik og ved Sange
 de onde Slags Aander, som gjorde Saul bange.
 Saa snart en Fortred mig begynder at spire
 saa spiller jeg paa min poetiske Lire.
 Og naar jeg begynder at bede tillige,
 oh, saa maa det Onde aldeles bortvige.

En ligefrem beundringsværdig Virtuositet naaede han i at sætte sine Taksigelser for de Gaver, der er ham tilsendt, paa Vers. Folk sender ham Gaver i alle mulige Anledninger, og Holck forstaar med journalistisk Evne at lempe sin Tak efter Anledningen. En Mand sender ham 3 Mark, som hans „storagtige“ Tjenestepige ikke havde villet modtage, da hun flyttede, og Holck er øjeblikkelig med:

Hun kan maaske komme, som nu var saa knips,
 engang til at raabe med Rejer og Ribs.
 Man intet foragte af lidt eller stort,
 som denne Mamselle nu nylig har gjort.

og han er lige dygtig, hvad enten Sangen gælder Herskabet eller Tjenerskabet:

„3 Mark gives de Fattige fra en fattig Pige af et Fjerdingaars Løn, for (o: fordi) hun har sluppet en i alle Maader onskabsfuld Madamme.“

Holck takker:

„Ja, der er vist nok af de arrige Madammer,
hvis Løne sig stundom kun strækker til Ammer.
Et Tjeneste-Tyende, som maa omvanke,
har ofte opvakt min medlidende Tanke.
En Pige, hun slider, til hun bliver gammel,
hvad har hun omsider? En Rok og en Skammel!
De fromme Madammer betænke vist dette,
men onde, — jeg agter ej med dem at trætte.“

Er det derimod en Mand, der skænker 1 Rdlr. til Sygekassen, fordi han er bleven af med „en Skarns Amme“, saa lyder Takken:

En Amme kan Ondskab i Alenvis maale;
for Barnets Skyld man ofte meget maa taale,
Men Giveren slap det saakaldte Skarn, —
jeg ønsker en bedre igen til hans Barn.
Jeg takker og ham for den ene Rigsdaler,
som Gud vist *in duplo* tilbagebetaler.

Det er denne Strofe: „som Gud vist *in duplo* tilbagebetaler“, — den findes ofte varieret i Taksigelserne — der blev skæbnesvanget for Opfattelsen af Holck i vore Dage. Ti det var den, der be-
gejstrede Wessel til hans nu saa bekendt Epigram:

Agent Holck,
de Fattiges Tolck,
Sygekassens Patriark!
Jeg dig sender her en Mark
i det Haab, at Himmelen
mig giver en Dukat igen.

Vi siger: nu saa bekendte, ti dette Vers har længe haft en ret ubemærket Tilværelse. I 1792, fem Aar efter Wessels Død, var det ikke mere kendt i København, end at Rahbek, der selv var Medlem af Norske Selskab og havde staaet Wessels Kreds nær, kunde antage det for at være et Indfald af Ewald. I dette Aar lod han det trykke — i en noget skødesløs Form — i „Den Danske Tilskuer“, og saa længe det kun stod at læse her, var det i alt Fald kun kendt af den snævre litterære Kreds. Boyes Udgave af Wessels Digte, der udkom 1832, har næppe synderlig forandret dette Forhold. Først med

Levins Udgave i 1862 og med den voksende Læselyst kom det rigtig ud mellem Folk, og nu kan man vist uden Overdrivelse betegne det som et af de mest udbredte danske Vers.

Sæt en Løgn, den være nok saa dundrende, paa klangfulde, iørefaldende Vers, og den vil være saa sejlglivet, som om den var u dødelig. Gør det samme ved en Ondskabsfuldhed, og den vil beholde sin Gejst og sin sætsende Kraft og trodse Aarhundreder. De, der kender Forholdene, vil i dette Vers kun se en ungdommelig og over for en Mand med Holcks Fortjenester usømmelig Kaadhed, men for det lattermilde, overfladiske Publikum lægger dette Vers, endnu saa mange Aar efter dets Tilblivelse, et Skær af Latterlighed over den Mand, det er rettet imod. Og det saa ganske uberettiget. Ti Holcks Samtid opfattede ham ikke som en latterlig Person, og naar man, efter hans Død ser ham brændemærket som saadan, bliver Straffen altfor latterlig uhyre i Forhold til Brøden. Ti hvad var Brøden andet end den Smagløshed, at lade Vorherre give 2 Rigsdaler igen paa 1, — en Smagløshed, som dengang næppe morede andre end Wessel og hans Venner. Den dovne Digter gør sig skyldig i en Smagløshed af en langt alvorligere Art, idet han gør Nar af den jærnfliittige Holcks opofrende Arbejde for Syge og Fattige. Men Sandheden er den, at den ene af disse to Mænd forkortede sit Liv ved Drik, den anden sled sig ihjel af Kærlighed til sine Medmennesker.

Rahbek har i „Den Danske Tilskuer“ af 1792 taget uhyre højtideligt og meget kejtet paa dette Vers, der ikke er lavet med anden Tanke, end den at gøre Sjov. „Intet kan være foragteligere og forargeligere“, skriver han, „end den Maade, hvorpaa Mennesker undertiden driste sig til ligesom at kapitulere med det højeste Væsen og foreskrive det en vis Gengæld, de tro sig beføjede til at vente, fordi de have efterkommet en liden Del af deres Pligt ved at meddele deres trængende Brødre maaske en saare ringe Part af deres Overflod. Paa den Tid, da den virksomme Holck først begyndte med sine forskellige Indretninger til de Fattiges Understøttelse, var der intet almindeligere, end at se Adresseaviserne fulde af lange Avertissementer fra Folk, som sendte ofte ubetydelige Gaver til Spise- eller Sygekassen, men derimod betingede sig et eller andet Vederlag af Himmelen, hvilket undertiden ganske bestemt og udtrykkeligen var angivet i Avertissementet, men undertiden udgjorde en hemmelig Artikel i den Traktat, man indbildte sig paa

denne Maade at indgaa med Forsynet. Adskillige af vore Digttere væbnede sig mod denne Uskik og prøvede med Satyrens Svøbe at uddrive disse Lykkekræmmere af Templet. Adskillige Vittigheder i denne Anledning er endnu i alles Minde; men følgende lidet Epigram af den første mellem de danske Digttere er, saa vidt „Tilskueren“ veed, ingentid trykt og derfor mindre bekendt, end det fortjente at være, da det uden Tvivl forestiller denne Uskik i meget godt Lys“.

Ak, kære Knud Lyne Rahbek, Du slaar ganske ved Siden af! Ti Wessels Epigram er ikke rettet mod Publikum, men mod den „virkosomme Holck.“ Men hvor mange gode Gerninger vilde ikke være og i Fremtiden blive ugjort her i denne Verden, om ikke Meneskeheden sin hele Tilværelse igennem havde næret og stadig vil nære et lille Haab om baade dobbelt og tredobbelt og mangefold fordoblet Belønning af Himmelen. Nej, Rahbek var kommen Sandheden adskilligt nærmere, naar han havde sagt, at nogle velbegavede men meget ungdommelige Skønaander i Norske Selskab, der ifølge den franske Skole, de tilhørte, havde sat den ydre, elegante Form som det højeste, morede sig med at se, hvordan Holck vilde besvare deres Indsendelser. Og de var ikke kræsne i deres Midler for at faa den troskyldige Mand paa Glatis. Hvorvidt de i denne Retning kunde gaa i Taktløshed viser J. Wibes, endda den „skikkelige Wibes“ Epigram:

Med en Gave til Sygekassen.

Din Ven, Monsieur Wilse,
som Du bad at hilse,
han hilser nu dig;
dog maa Du ej tænke,
han Penger vil skænke,
nej, de er fra mig.
Jeg haver en Fader,
som ikke aflader
at leve endnu.
Men som jeg nu, Sønnen,
kun svag er i Bønnen:
O, vilde da Du
med samt dine Syge
for Gud dig ydmyge
og være min Tolk!
Da, om Du befaler
nok mangen en Daler
skal sendes til Holck.

Men eet vil Wessel og hans Venner i Norske Selskab ikke kunne komme uden om: de hører den gamle Tid til, og deres for-

agtede Modstander den nye. De hører Voltaires Periode til; der er ikke meget Hjærte i dem, men Form og Vid. Hans Holck hører Rousseau-Tiden til og dermed den Tid, som kommer.

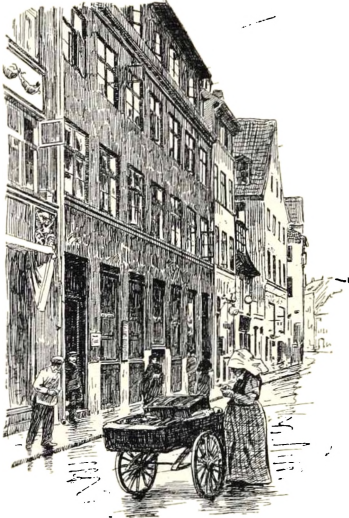
Der er talt saa meget om „Norske Selskab“, at en lille topografisk Oplysning om dette Fjendens Hovedkvarter her vil finde sin naturlige Plads. Det hedder almindeligt — Salomonsens Leksikon o. m. andre Steder — at Selskabet stiftedes i April 1772 hos Vintapper Juul i Sværtegade. Men det er ikke rigtigt. Vintapper Niels Juul boede 1772 ikke i Sværtegade, men i Læderstræde Nr 15, nuv. Nr. 13. Her kaldte han sig imidlertid ikke Vintapper, men Kaffe- og Te-Vært. Han havde sandsynligvis lært Kyperiet hos Daniel Pilloy, der fra 1749—51 havde Vinhandelen i Kælderen under Komediehuset paa Kongens Nytorv og senere i Højbrostræde Nr. 65. I alt Fald bestyrede han Forretningen her, efter at Pilloys Enke i 1759 var gaaet fallit. I Begyndelsen af Treserne flyttede han til Købmagergade Nr. 50, nuv. Nr. 45 og boede her til 1769. Her var det, han 1766 den 29. August indførte Provsteenken fra Jylland, Anne Cathrine Praëm, sal. H. C. Begtrup, som sin Hustru. Men Vinhandelen synes ikke at have gaaet efter Ønske. Ellers havde han vel næppe opgivet den for 1769 at flytte til Læderstræde som Kaffe- og Te-Vært.

Det er mulig gamle Bekendte, Skønaander fra Skuespillerkælderren, der har bragt de norske Digttere i Forbindelse med Niels Juul i Læderstræde. Og blev Norske Selskab stiftet hos Niels Juul 1772, saa blev det stiftet i Læderstræde Nr. 13, ti der boede han ifølge Raadstuearkivets Mandtalslister endnu i 1773. Men i 1774 er han flyttet til samme Gade Nr. 33, nuv. Nr. 34 og kalder sig nu Vinhandler. Her blev han dog ikke længe. I 1775 finder vi ham, ifølge Københavns Vejviser, som Vinskænker Niels Juul i Regnegade 201 i Madam Engelbreths Gaard, og her bor han endnu 1778 ifølge Mandtalslisten for dette Aar.

I „Forfatterbogen“ (1898) har Bibliotekar Jul. Clausen udpeget det smukke lille, nu desværre nedrevne Hjørnested af Regnegade og Didrik Badskærsgang som det Hus, i hvilket den navnkundige Madam Juul boede, og hvor Norske Selskab holdt til. „Man ser endnu det gamle Matrikel-Nummer (201) malet paa den ene Side af Porten“. Og man saa ganske rigtigt Nr. 201 malet i Porten, inden den blev ombygget. Men der er den lille Hage ved, at dette Nummer ikke var det gamle Matrikelnummer, men derimod det ny. Det

blev paamalet i 1807, da Byens Huse fik ny Matrikelnummere. Fra 1755 til 1807 havde dette Hus Nr. 184. Det var altsaa ikke her, at Norske Selskab holdt til.

Søger man paa Geddes Gadeplaner over København (fra 1757 —59) vil man finde Nr. 201 i Sværtegade — der dengang kaldtes

Sværtegade Nr. 7, hvor Norske Selskab mødtes.

Regnegade — hvor vi nu finder Nr. 7. Og det træffer sig da saa heldigt, at Huset, hvor Madam Juul var Værtinde for Norske Selskab, staar endnu den Dag i Dag, i alt væsentligt uforandret som det stod, da hine berømte Skønaander med Johan Hermann Wessel i Spidsen lod deres Vid sprudle om Holck o. a. i dets lave Stuer.

Efter at vi ad Arkiv-
Vejen har faststaaet Beliggenheden og Eksistensen af Norske Selskabs Hjem, vil det have sin Interesse at høre, hvad den Mand siger, der nu er Vært for de Gæster, der søger de gamle Stuer. Værtshusholder Hr. L. Christensen udtaler da paa

Forespørgsel, „at da han for tredive Aar siden overtog Forretningen, talte han mellem sine Gæster tre Haandværksmestre, der alle var over halvfjerds, og som i deres Drengedage havde søgt det Spisekvarter, der dengang fandtes i Huset, og som vidste god Besked med, at Norske Selskab enten baade havde spist dær og boet dær, eller at Selskabet havde haft Klublokale dær, samt at de fleste af de norske Studenter boede et Sted paa Hjørnet af Grønnegade og Peter Madsens Gang.

Selskabet havde sandsynligvis Lokale paa 1. Sal, hvor Madam

Juul residerede, medens hendes Mand nærmest tog sig af Gæsterne nedenunder, og det er vel Grunden til, at han ikke har spillet nogen Rolle for Norske Selskab. Hans Dødsaar vides ikke. Endnu i 1780 maa han have været i Live, men i 1792 forlod Madam Juul som Enke København og drog til Norge, og i 1794 finder vi i Juuls Sted Billardholder Frederik Østerbind. Men da var Norske Selskab alц i stærk Tilbagegang.

Hans Holck var efter Fallitten flyttet bort fra den flotte Gaard paa Købmagergade og ned paa Hjørnet af Højbrostræde — nu Højbroplads — og Gl. Strand. Her udgav han sin Aftenpost og drev Forlagsboghandel, væsentlig med sine egne Skrifter, Københavns Vejviser, Handelsspejlet, Poetisk Lommebog, Titularbogen, Beskrivelse af København, do. af Byens Kirker, do. af Kunstkammeret, Steffen i Vinfadet, Læse- og Syngekabinet, Modebøger og Børnebøger, Husvalesels-Apotek, Morgen- og Aftenbønner, Trøste- og Skatkiste, en Præsts Fem og Tyve Aars høje aandelige Anfægtninger, Søndagsbladet, Ugebladet, Københavns Magasin o. m. a. I Tiden 1773 — 78 har han skrevet og udgivet over halvhundrede Bøger og Piecer ved Siden af Aftenposten og Vejviseren. Som han er Foregangsmand med denne nyttige Bog og mange andre Ting, er han ogsaa den første, der indretter en Blad-Kiosk i København, idet han alt i 1772 satte et Skur — nærmest vel en Badevogn paa Ruller — op i Porten til Nr. 8 paa Amagertov, fra hvilken „Avis-Boutique“ han forhandlede sine Blade og Skrifter. Da han senere flyttede, først som sagt til Gl. Strand, 1776 til Vimmelskaftet Nr. 41 og i 1779 til Gl. Strand Nr. 42, blev Kiosken paa Amagertov inddraget, og fremtidig kaldet han sit Udsalg for „Avis-Kontoret.“

Af Holcks poetiske Frembringelser, der i disse Aar stadig vedbliver at flyde fra hans Pen, særlig i hans „Arier og smaa Vers“, der udkom 1782, hvor det meste af hans Produktion er samlet, mærman intet til, at Wessels Harcelleren har vakt nogen Tvivl hos ham om hans Digterkald. I sine Poesier satiriserer han en Gang imellem over Studenternes Overlegenhed over for Lægfolk, og han har vistnok betragtet Wessels Angreb som Studentervigtighed, som han ikke behøvede at tage sig nær. Han bliver trofast ved at synge om sine Syge, han laver Sørgevers og Bryllupsvers, Ærevers og Mindevers, lyriske Digte og filosofiske Epigrammer.

Den, som graver ned sit Pund,
 bør ej Mad faa i sin Mund,

skriver han. Han er selv den sidste til at grave sit Pund ned, og han bliver vred, naar andre gør det. Da Christian Flensborg, Udgiveren af det rimede Maanedblad „Den Danske Mercurius“, døde i 1776, skriver han et Æredigt, hvori han til Slutning læser Flensborgs Venner Teksten:

Hvor mon hans poetiske Venner er henne,
 som fælles med ham skar poetiske Penne:
 Prahl, Zverg og Hr. Biering; jeg veed, I var fire,
 er ingen af eder, som rører sin Lire?
 Hans Gejst var dog stor, skønt Kroppen var lille.
 Han døde, og alle tre tie I stille!
 I burde besynge jer Ven, om I vilde,
 og vilde I ikke, saa lader det ilde.

Avisernes Beretninger om den Hensynsløshed, man i England havde gjort sig skyldig i ved den i levende Live saa forgydede Digter Youngs Begravelse, synes at have berørt Holck stærkt. Han havde jo selv stiftet Skoler og kunde maaske vente sig en lignende Utaknemlighed:

Youngs Jordefærd var vel højtidelig prægtig?
 O Nej, man har viist sig ret hel nederdrægtig:
 Ifald man kan tro paa Skribenternes Ord,
 laa Liget, og ingen besørged' dets Jord.
 Se Mænd af Fortjenester, se deres Ære!
 En uskønsom Verden, dens Skam skal det være!
 Selv Skolen, han havde fundeert, hvilken Skam!
 Bekymred sig nu ikke mere om ham.
 En Plet af vor Jord han til sidst dog kom i
 men uden Begravelses-Ceremonie.

Af og til spores det ogsaa i hans Vers, at han har gjort adskillige bitre Erfaringer under sin Modgang, at Venner har vendt ham Ryggen o. s. v.

Som Blade falde ned, naar ikke mer er Sommer,
 gør falske Venner og, naar Modgangs Vinter kommer,

men med sit fromme Sind lærte han snart at finde Trøst, og han filosoferede — paa Vers naturligtvis — over Livet og Menneskene. „Man fandt og mange sindrige Tankeriim af hannem skrevne og op-hængte i hans Contoir“ skriver hans Ven, Niels Prahl. Et af dem lød:

„Følgende haver jeg hængt paa en Væg:
 Haabet er ret et forunderligt Æg;
 en faar det Hvide, en Skallen, en Blommen;
 Hver sit Bestemte, naar Tiden er kommen.

og han har slaet sig til Ro med den Tanke, at

Det aldrig er saa galt og broget,
 at det jo nytter dog til noget.

Det er hans Grundtanke, at det altsammen gaar, som Vorherre vil:

Du søger et Embed', og tror Du er værdig,
 Skønt Du er maaske af det maadelig Slags;
 Du tror nu, den Ting er alt fejlet og færdig,
 indbilder dig at Du faar Embedet straks.
 Men lad det og være, Du haver Meriter,
 tænk Hundred og Nitten de søger med dig;
 Een enest' Gevinst imod saa mange Niter,
 den Lykke er jo Lotteriernes lig.
 Du fik da et Nit, og se dette var slemt,
 hvem fik det? — Den Forsynet havde bestemt.

Hvad er vi Mennesker i det hele taget, og hvad er Livet?

Min Barndom er en Søvn, en Graad for ingen Ting,
 min Ungdom er en Attraae at se mig brav omkring,
 min Manddom er en Sorg for Lykke og for Brød,
 min Alderdom, hvad den? — Bristfældighed og Død.
 Hvorledes jeg blev til, veed jeg aldeles ikke,
 Ej heller naar og hvor til sidst min Krop skal ligge.

Men den, som ingen Venner har, er at beklage:

Den, som uden Ven maa vandre,
 lever ikkun halvt med andre

og ved en god Bog og god Musik forjages Mismod allerbedst:

En Tanke af Youngs Nattesang,
 en Lyd af Kirkofs Harpeklang,
 det meget Skønne Gellert sagde,
 Guds Plan Jerusalem fremlagde,
 en Sartis kælne Melodi
 fordriver min Melankoli.

Blandt de syv Fejl, Hans Holck selv tillægger sig, har han ikke medtaget den, at han paatog sig mere, end han kunde over-

komme. Og den vilde man dog, — ved det flygtigste Kendskab til ham og hans Virksomhed — rolig kunde beskyldte ham for. Det var ikke med Urette, at Folk sagde, han havde for mange Jærn i Ilden. Det er da ogsaa Grunden til, „at han liden eller ingen Rolighed havde til sine Forretninger“, hvilket han selv beklagede sig over. Hans Holck har sikkert været en stundesløs Mand, og naar han synger om „Den plagede Mand“, har han uden Tvivl sig selv for Øje.

Skal jeg een Kop Caffe drikke?
 Skal jeg eller skal jeg ikke?
 Den maaske gør Blodet sort.
 Skal jeg sætte mig at skrive?
 Stop min Pibe, dog lad blive!
 Hvem tog mine Brillen bort.

Tænd os Lyset, hent mig Huen!
 Bring en Dram! hvor lever Fruen?
 Mine Blomster mangler Vand.
 Jeg maa sende Manden Regning.
 Hvor blev lille Jacobs Tegning?
 Jeg er ret en plaget Mand.

Ja, vist var Hans Holck en plaget Mand. Men han synes tilige i sit Hjem at have været en lykkelig Mand, i alt Fald at have været lykkelig som Ægtemand. Fra Holcks Haand stammer vist den første danske Digterhyldest til Hustruen:

Ven, hvor ofte jog dit Øye
 Bange Sukke fra mit Bryst!
 Hjertet vilde du fornøye,
 Sorger smelte om til Lyst.
 Kun et Smil, og Frygt forsvinder,
 Kun et Kys, og Haabet ler,
 Kun et Klap, og ingen Hinder (Hindring)
 Mit forsagte Øye seer.

Der var nu alligevel ikke ret mange omkring 1770—80 i Danmark, der kunde skrive et Vers saa varmt, naturligt og let.

Hans Holcks første Hustru, Bolette Thrane døde efter ti Aars lykkeligt Ægteskab 1764 d. 12. Maj i Barselseng med en Søn, der d. 7. Maj blev døbt Casper Henrik, og som maa være død før 1783. Foruden ham nævnes tre ældre Børn i dette Ægteskab, 1) Peter, der ved Faderens Død var ansat paa Acciseboden, 2) Gundelad Margrete (f. 1759) og 3) Johanne Marie. Samme Aar, d. 12. November

1764, ægtede han Charlotte Sofie Top, død 1814, Datter af Pastor P. C. Top i Karlebo, mod hvem han havde Børnene 1) Peter Christian, døbt 1766 d. 24. Juli, død før 1783, 2) Johannes, døbt 1767 d. 14. Juli, død 1803 som stud. chir. om Bord i en Kinafarer paa Batavias Red; 3) Frederikke Christianie, døbt 1768 d. 21. Juli, død 1830. Hun ægtede først en Skibskaptajn M. Dam (en Datter af dette Ægteskab var gift med en Ibsen og havde en Datter Rine Ibsen. En anden Madam Ibsen med en Datter Wilhelmine nævnes i et Testamente (1822) i Forbindelse med Holcks Familie) og dernæst 1813 d. 30. Oktober Bogholder Søren Payngk, død 1828. 4) Eberhard David, døbt 1770 d. 27. September. Om Børnenes Skæbne vides ellers intet, men Holcks egen frimodige Tilstaaelse, at han ikke har haft Gaver til at opdrage sine Børn, er vel et mildt Udtryk for, at han ingen Glæde havde af dem,

Følgerne af Holcks rastløse og anstrengte Arbejde udeblev ikke. 1779 i April blev han ramt af et Slag. Han kom vel paa Fode igen, men da han Aaret efter, en Onsdag i Fasten, havde overværet Gudstjenesten i Frue Kirke og staaet paa de kolde Fliser under Provst Hvids Præken, blev han efter sin Hjemkomst syg og fik en Række Anfald, der gjorde det klart, at hans Dage var talte. Han besørgede dog delvis sine mange Forretninger, modtog og uddelte Gaver til sine Syge og Sengeliggende, men de versificerede Taksigelser hørte op med hans Sygdom og Spisningskassen gik ind, da han ikke længer med samme Energi som før kunde virke for dens Bestaaen. Ogsaa Sygekassen synes truet ved Holcks tvungne Uvirksomhed. I „Aftenposten“ 1781 Nr. 27 rykker en Medarbejder ved Bladet — sagtens Niels Prah — ham til Hjælp:

Formuende Ædle! Velgørende Rige!
Er Evnen nu fattig? Er Kærlighed kold?
Vil Følelsen længer ey Medynk tilsige?
Har Ingen Medlidenhed mer i Behold?

Skal Gaver til fattige Syge ophøre,
for Sygdom har ramt deres Ven, Agent Holck?
For han Bedeklokken ey for dem kan røre,
han lever jo dog, denne Fattiges Tolk:

Selv syg, med Bekymring for Syge han lever
og glædes ved hver en ny Gave de faae.
Ja, sterk han i Troen til Forsynet lever,
at denne hans Anstalt skal ikke forgaa.

Holck var virksom for sine Syge til sin Død, ja, man kan næsten sige efter Døden. Søndag 2. Marts 1783 blev han befriet for sine Lidelser, men i „Aftenposten“ for den følgende Dag læser man endnu en Tak for indsendte Gaver med hans Navn under.

Fredag 7. Marts om Middagen blev han stedt til Jorden paa Nikolai Kirkegaard „med hæderlig Omstændighed, men uden ødsel Pomp“. Og i Dagsnummeret af „Aftenposten“ takker Charlotte sal. Hans Holcks for de tilsendte Gaver. Den 10. udkom der intet Mandagsnummer; Fredagsbladet (d. 14.) begynder mærkeligt nok med en Komædie „Cupido i Punchebollen“, og „Gadeposten“ handler om Holck:

„God Morgen, god Morgen!“ „Nu, hvad godt Nyt i Byen?“ — „Saamænd, jeg veed intet at fortælle Dem uden bedrøveligt.“ — „Og hvad er det?“ — „Staden har mistet en virksom Borger i disse Dage.“ — „Hvem, hvem?“ — „Holck!“ — „Holck? Jeg blev halv bange, inden De nævnede Navnet. Den Mands Virksomhed kunde dog vel ikke strække sig saa vidt, han beklædte jo intet Embede.“ — „Saa maa De, min Herre, bekymre Dem meget lidt om Deres Medborgeres Duelighed, ifald den salig Holck er Dem ubekendt.“ — De gaar nu hen i Buegangene ved Ridebanen og her fortæller den sidste om Holcks Virksomhed og hans Fortjenester. „Det har jeg ikke vidst før,“ svarer den første.

FORTJENT AT IHUKOMMES BLANDT OS

stod der øverst paa den Metalplade, som blev lagt paa Holcks Kiste, og det stod der med Rette. Og det burde staa med stor Skrift et iøjnefaldende Sted paa Byens Raadhus for at bevare Mindet om en udmærket Borger, om Manden med det varme Brodersind:

den til andres Nytte utrættelige

HANS HOLCK.

TILFØJELSER OG HENVISNINGER.

S. 5. *Peter Nielsen Dyrhauge* stammede uden Tvivl fra Færgestedet Dyrhauge ved Indløbet til Holckenhavn Nor. Inden Dæmningen over Noret blev anlagt (1844—48) færgedes man fra Dyrhauge over til Holckenhavn. Formodningen om en Forbindelse som antydet mellem Hans Holcks fædrene Slægt og de adelige Holcker vinder herved i Sandsynlighed.

S. 8. Billedet af Amagertorv 1755 er udført efter en Tegning, der tilhører Hr. Overlæge A. F. R. Halk.

S. 12. *Adam Ludvig Giese*, født i Wernigerode 1704 d. 12. Maj. Hofpræst hos Sofie Magdalenas Søster, Hertuginde af Ostfriesland, var 1741—62 tysk Sognepræst til Garnisonskirke i København. De saakaldte Mandags-Ophbyggelsestimer lededes ogsaa af hans Kapellaner *M. G. D. Blümcke*, *J. D. Ratiche*, *Seeboth* og *J. J. v. Einen*.

Eberhard David Hauber, født i Württemberg 1695, anden Præst ved St. Peders Kirke i København fra 1746 til sin Død 1765. Det hedder om ham, som paa forskellig Maade kom i Forbindelse med Holck, at alt konfessionelt Snæversyn var hans Natur imod. Han betragtedes som en af sin Tids lærdeste Teologer.

Christian Langemach Leth, 1736—1764, Præst ved Trinitatis Kirke i København betegnes som Pietist og som en Mand med stor Indflydelse.

Nicolai Brorson blev 1738 ved Bluhmes Indflydelse udnævnt til Præst ved Nicolai Kirke i Stedet for den afskedigede Hans Mossin, der betegnes som Pietismens bitreste Fjende. Da den Danske Skueplads ved Frederik V.s Tronbestigelse atter blev aabnet, ivrede B. fra Prækestolen mod at gaa i Teatret, hvilket han kaldte „sjælefordærvende“.

S. 13. *Valentin Peder Falsens* Datter, Anæ Marie, blev gift første Gang med Pastor Didrichsen og anden Gang d. 9. August 1776 med Pastor Iver Seidelin i Køng. I Anledning heraf skrev Holck i Ægteskabspost, Aftenposten 1776 S. 641, et Lykønskingsdigt, hvori det bl. a. hedder:

Hun er den Lykke værd, hun haver haft og faar,
Jeg kender hende fra de spæde, unge Aar.
Forældrene gik bort, de Svindsot fik paa Halsen,
hun er en Datter af min Ven, Hørkræmmer Falsen.

Ved hendes første Mands Død synes Holck ogsaa at have slaæet Harpen (se Aftenposten 1776 Nr. 5).

Holck glemmer i det hele taget ikke sine gamle Venner. I Regnegade, paa det andet Hjørne af Didrik Badskærs gang, i det som Norske Selskabs Hus fejlagtigt betragtede Nr. 184 (gl. Mtrklnr.) boede Hofgibseren Christopher Lorens Forsati, efter hvis Død i 1772 Kammerraad Henningsen (Oldefader til Malerne Frans og Erik Henningsen) flyttede ind som Ejer, og da Forsatis Enke, Antoinette Forsati, 1776 afgik ved Døden, var den deltagende Holck straks parat med en „Sørgepost“.

S. 14. Billedet af Holcks Bolig i Grønnegade er udført efter en Tegning tilh. Hr. Overlæge A. F. R. Halk.

S. 15. Billedet af Hofapotekets Gaard er udført efter en Tegning paa Grundlag af Stikket i Hafnia Hodierna.

S. 16 og 17. Billederne af Gaarden Nr. 8 paa Amagertorv er Tegninger efter Fotografi.

S. 18. Ang. Frimureriet og Tidens Længsel, se Hettner: *Geschichte der Englischen Litteratur*, S. 214.

S. 26. Holcks Handelsseminarium laa 1774 i Vingaardsstræde. Af Adresseavisen for 3. Septbr. 1773 ses, at Holck havde været i Fredensborg, uden Tvivl for at indhente Tilladelse til at sætte Enkedronningens Navn i Forbindelse med Handelsseminariet. (Hun havde Fødselsdag d. 4. Septbr.).

S. 33. Provst *Hersom* kan ikke være andre end Jens Christensen Hersom, f. i Viborg 1708, d. 1792, Præst i Rønnebæk og Alstrup 1740—92, Provst 1761. Om hans poetiske Frembringelser er os intet bekendt.

S. 34. Beretningen om Wessels grove Spøg med Holcks Digt til Lihme skyldes Snedorff-Birch og findes i Østs „*Minerva*“ I. S. 193.

S. 34. Billedet af Lihmes Gaard er Tegning efter Fotografi.

S. 36. *Fat* (fransk) en Nar. Strofen:

„som skrev lidt Løjer om en Kat“

sigter ligesom

S. 37 Stroferne:

„Bliv Du og borte Tysklands Fat,
som skrev ynkværdigt om en Kat
og næsten saa om Renommisten“

til den tyske Digter J. F. W. Zachariae; han har bl. a. skrevet to komiske Heltedigte: „Murner in der Hölle“, hvori en Kats Lidelser besynges, og „Der Renommist“.

S. 36. *Minervam sus*, Forkortelse af Ordsproget *Sus docet Minervam*, d. e. den Dumme vil belære den Kløge.

S. 38. Strofen: „Og saa stikker jeg deri“ — det tyske drin stecken, d. e. og saa kommer jeg ordentlig i Knibe — er et Vidnesbyrd om den tyske Paavirkning, Holck har været udsat for, og som ofte giver sig Udslag i hans Sprog.

S. 39. Blandt de syv Ting, Holck altid har haft Modbydelighed for, nævner han „at bivaane store Gæstebud og at „skildre“, d. v. s. pædere, ved Spilleborde.“

S. 43. Juuls Kaffehus har nydt en vis Anseelse i Byen. Det fremgaar af en Notits i Holcks: Fremmedes og Rejsendes Haandlexikon i Kiøbenhavn 1777, S. 9:

De fornemste Steder, hvor der skienkes Caffe for honnette Personer er hos

Hr. Stadius i Badstuestræde No. 79 og Hr. Juul i Sværtegade No. 201.

Paa disse Steder, foruden andre flere, kan Giesterne ogsaa faae Smørrebrød til Aften.

S. 45. Et eneste Sted synes Holck at sigte direkte til Wessel, nemlig i Stroferne:

Træk ud engang din kritiske Tand,
Du velbekendte skumlende Mand.
At feje for din egen Dør,
Det veed enhver Du ikke gør.

S. 46. *Zwerg*, C. H. Oversætter og Digter, Forfatter af „Ode til den artige Junker.“ *Prahl*, *Niels* 1724—92, Holcks Medarbejder

og Biograf, Forfatter af „Fikkens Lusterrejse“, „Lille-Ane“, „Dødedansen“, en Mængde gudelige Sange o. m. m. *Biering, Chr. Gormsen*, Forfatter og ligesom foregaaende Holcks Medarbejder, til han i 1771 efter dennes Forbillede oprettede et Adressekontor i Odense, hvor han Aaret efter begyndte Udgivelsen af „Fyns Stiftstidende“.

Den engelske Digter *Edward Young*, Kloppstocks nære Ven, var Tidens mest yndede Digter. Særlig Opsigt vakte hans „Natte-tanker“, som Holck sandsynligvis har gjort Bekendtskab med gennem den første tyske Oversættelse af Ebert i 1754. Det er maaske paa Holcks Opfordring, at hans Ven Emanuel Balling i 1767 udgiver „Forsøg til en Oversættelse af Youngs Klager eller Natte-tanker om Liv, Død og Udødelighed,“ der i 1774 blev fulgt af „Trende Sange om Taalighed i Lidelser“ og i 1775 af „Den uopdigtede Centaur.“

Fortællingen om Youngs upassende Jordefærd fremkommer i „*Biographia Britannica*“, men modsiges af Jones i *Literary Anecdotes* (I. 634), hvor det hedder, at Young „was decently buried under the communion table near his wife and with a proper attendance of the clergy.“

S. 47. *Kirkof* (Kirchhof) var Musiker i København. *Gellert*, tysk Digter (1715—69), særlig bekendt ved sine „Fabeln und Erzählungen“ og Læredigtet „Der Christ“. *Jerusalem*, lærd tysk Teolog og Professor, Fader til den unge Mand, hvis tragiske Skæbne er bleven verdensberømt gennem Goethes „*Werthers Leiden*“. *Giuseppe Sarti*, f. i Faënza 1729, kom 1753 til København som Kapelmester ved Pietro Mingottis Operaselskab, overtog 1770 den kgl. Danske Skueplads i Entreprise, d. 1802 i Berlin. Her særlig bekendt som Komponist af de første danske Operaer og Syngestykker, stod i særlig Yndest hos Christian VII, men misbrugte sin Indflydelse, faldt i Unaade og maatte 1775 forlade Landet.

S. 50. Ved Holcks Død var hans Indbo pantsat til Etatsraad Müller og Holcks Svoger Raadmand Top fra Aalborg. Denne Pantsættelse skrev sig lige fra Fallittens Tid, men har maaske nærmest fundet Sted for dog at bevare det nødvendigste Indbo for ham. Fru Holck Morfader, Provst Garboe i Tikøb, havde ogsaa ved kgl. Bevilling af 10. Septbr. 1773, faaet udvirket, at den hende efter ham tilkommende Arv, ikke maatte komme Kreditorerne i Holcks Fallitbo tilgode, men skulde sættes fast i Overformynderiet for hende og hendes Bern. Men en Svoger af hendes Moder fik hende efter Holcks Død til — dog uden hendes Lavværges Tilladelse — at underskrive

en Afstaaelse af en Del af Arven til Fordel for hans Børn. Herover udviklede der sig en Retssag, der endte med, at Højesteret — i Modsætning til den gejstlige Ret — kendte Afstaaelsen for gyldig som en frivillig Overenskomst. I Anledning af denne Dom, sendte Fru Holcks Svigersøn, Skibskaptejn M. Dam, Modparten en offentlig Skrivelse med et Tillæg for Publicum og med Motto:

„Samvittigheder dødes her,
som vistnok eengang vaagner dær.“

Fru Holck har særlig i Begyndelsen af sin Enkestand siddet i meget smaa Kaar. Og de forbedredes ikke ved, at hendes Datter Frederikke Dam med hendes tre Børn ogsaa kom til at ligge hende til Byrde, da Manden ikke kunde forsørge dem. Men efterhaanden bedredes hendes Udsigter. Hun og Kaptajn Johan Andersen ejede stadig Adressekontoret og Avisen i Kompagni, ligesom hun vel ogsaa til sin Død har haft Del i „Aftenposten“, og fra bægge Steder er der tilflydt hende nogen Indtægt. Imidlertid kvitterer hun allerede i 1800 for af hendes Medejere i Privilegiet, Kapt. Joh. Andersen, at have modtaget alt, hvad hun kan fordrø — nemlig 3000 Rdl. — naar Adressekontorets Gæld den 11. Juni 1813 er betalt.

Den 18. Septbr. 1814, samme Dag hun var død, indfandt Skifteretten sig i hendes Lejlighed, Nr. 94 paa Hjørnet af Pilestræde og Silkegade, og forefandt

i *Hjørnestuen*:

1 Lysekroner til 6 Lys, som sattes til	4 Rdl.
2 Spejle i forgyldte Rammer — -	10 —
2 Mahogni-Kommoder — -	14 —
1 do. Spillebord — -	10 —
1 Kanape, 12 Stole samt 1 udskaaret Stol — -	14 —
1 Dragkiste — -	9 —
1 lidet Tebord — -	16 Sk.

i *Sovekammeret*:

1 Egechatol — -	12 —
1 Fyrre-Hjørneskab — -	5 —
1 Sofa med blaat Betræk — -	6 —
1 Jærnseng med blaastribet Omhang — -	8 —

1 Overdyne og 3 Hovedpuder sattes til.....	8 Rdl.
1 Underdyne og Madratts — -	16 —

Desuden en Del Køkkensager og Gangklæder, der med det anførte beløb sig til en Sum af 152 Rdl.

„Under Udarbejdelsen af „Vejviserens Vej“, gjorde jeg“ fortæller Vejviserens tidligere Udgiver, Etatsraad Krak, „først nærmere Bekendtskab med Hans Holck. Jeg maa tilstaa, at han tidligere ikke havde interesseret mig synderligt, men lidt efter lidt gik det, til min store Forbavselse, op for mig, at det ikke blot var et overordentligt dygtigt Arbejde, han havde udført ved sin Vejviser og sine Adressebøger, men at Holck selv i mange Maader var en fremragende og meget betydelig Mand.“

